

HÖGSKOLAN I ÖREBRO

Institutionen för Samhällsvetenskap och Socialt Arbete

Påbyggnads-/Magisterutbildning i socialt arbete

Det handlar om att bli sedd

Magisteruppsats i Psykosocialt Arbete
Vårterminen 1997

Författare: Petri Mykkänen

Handledare: Bengt Börjesson

SAMMANFATTNING

I den här uppsatsen beskrivs en öppen verksamhet, kallad Fältstation vilken är driven av Socialtjänsten och Verdandi i samverkan. Frågeställningarna i uppsatsen behandlar: Vilken hjälp upplever de besökande på Fältstationen sig få? I uppsatsen görs också ett försök att anlägga en teoretisk referensram åt de skeenden vilka äger rum inom verksamheten. Fältstationen vänder sig till alla vuxna invånare i Brickebacken/Gällersta kommundel. I verksamheten har man försökt integrera ett varierat utbud av aktiviteter tillsammans med hjälp till personer vilka söker psykosocialt stöd. Meningen är att de psykosocialt utsatta ska kunna erhålla service i en verksamhet som inte är stigmatiserande.

Genom att använda mig av en hermeneutisk metod har jag sökt svar på mina frågor. Rent praktiskt har jag gått till väga så att jag intervjuat/samtalat med besökare på Fältstationen. I arbetet med att anlägga en teoretisk referensram åt skeendena på Fältstationen har jag använt mig av den s k objektrelationsteorin.

I materialet har det framkommit att de besökande på Fältstationen upplever det som viktigt att få vara delaktiga i ett socialt sammanhang. Vad som är betydelsefullt för de besökande är att de får möjlighet till relationer där de blir bemötta som de personer de faktiskt är och inte etiketterade som "socialfall" e t c. Enligt de intervjuade så finns det förutsättningar för sådana goda relationer på Fältstationen. Det av mig beskrivna objektrelationstänkandet visade sig vara adekvat som förklarande och strukturerande verktyg för att begripliggöra arbetet på Fältstationen.

Nyckelord: Psykosocial, Objektrelationsteori, Öppenvård

"IT'S ALL ABOUT BEING SEEN..."

Petri Mykkänen
UNIVERSITY OF ÖREBRO
Department of Social Science and Social Work
1997

ABSTRACT

This essay discusses a non-institutional care project called Fältstation which is run by Verdandi and the Social Welfare Service. This is the question at issue in the essay: What kind of help do clients experience as having been rendered by the Fältstation? This essay will also try to present a theoretical framework for the activities that take place within the project. Fältstation reaches out to all adult residents within the Brickebacken/Gällersta municipality. The project has tried to integrate a varied choice of activities as well as assistance to people who need psychosocial services. The goal is to offer psychosocial services to those in need of it in a project which does not stigmatize them with labels.

I have made use of a hermeneutic method in seeking an answer to the questions that I have posed in my essay. The practical approach that I have utilized is that of interviewing/conversing with visitors to the Fältstation. I have used the so-called object relations theory in the process of presenting a theoretical framework for the activities at the Fältstation.

The material that I have collected has produced one common denominator: Those who come to the Fältstation find it meaningful to be able to take part in a social interaction that gives them an opportunity to interact in a social context, where they are accepted for what they are, and are not categorized as social welfare cases, etc. According to those interviewed, there are possibilities for good social interaction at the Fältstation. What I have described as an application of the object relations theory has proven to be adequate as an explanatory and structural tool for making the activities that occur in the Fältstation comprehensible.

Keywords: Psychosocial, Object relations theory, non-institutional care

FÖRORD

Ett stort tack till de besökare på Fältstation som så givmilt bidragit med sina unika erfarenheter och kunskaper, utan er medverkan hade inte denna uppsats varit möjlig.

Tack till mina kära kollegor och kamrater på Fältstation som ställt upp med "personlig kommunikation" vid informationsinsamlandet. Eventuella förtjänster eller svagheter i uppsatsen ansvarar och påtar jag mig personligen fullt ut.

Tack, Louise, Frank, Annika, Hanna, Maria, Marilou m fl

Kiitos Äiti & Isä ja koko perheeni

Bengt, tack för din goda "support".

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	SIDA
DEL I	1
1. BAKGRUND	2
INLEDNING	2
OMRÅDES OCH ORGANISATIONSBESKRIVNING	4
FÄLTSTATION	4
Vilka besöker Fältstation?	6
LAGARNA OCH FÄLTSTATION	9
Psykiatrireformen- mål och syften	11
Det kommunala ansvaret	12
Psykiatrireformens grundstenar	13
En del statistik	14
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	16
3. DEFINITIONER	17
DET PSYKOSOCIALA	17
PSYKISK SKÖRHET	17
LIVSKVALITÉ OCH VÄLFÄRD	17
Naess definition av livskvalité	18
Kajandis vidareutveckling av Naess definition	19
Nordenfelts idéer om välbefinnande, välfärd och lycka	20
4. METOD	23
HERMENEUTIKEN	23
Förförståelse	26
Om att förstå och att hjälpa	28
REFLEKTIONER KRING UNDERSÖKNINGEN OCH DESS METODIK	29
DEL II	31

5. TEORIER	32
MASLOWS BEHOVSHIERARKI	32
OBJEKTRELATIONSTEORIN	33
Övergångsobjekt, mellanområde, överföring och projektiv identifikation	36
Projektiv identifikation	39
NÄTVERKSTEORI OCH METODIK	41
Nätverkskartan	42
Nätverksmötet	43
TIDIGARE FORSKNING	44
DEL III	45
6. RESULTATREDOVISNING	46
INTERVJU/SAMTAL MED A	46
INTERVJU/SAMTAL MED B	48
INTERVJU/SAMTAL MED C	50
INTERVJU/SAMTAL MED D	51
INTERVJU/SAMTAL MED E	52
INTERVJU/SAMTAL MED F	54
INTERVJU/SAMTAL MED G	55
CITAT UR FÄLTSTATIONENS DAGBOK	57
7. ANALYS	59
Intervju/Samtal med A	59
Intervju/Samtal med B	59
Intervju/Samtal med C	59
Intervju/Samtal med D	60
Intervju/Samtal med E	60
Intervju/Samtal med F	61
Intervju/Samtal med G	61
Sammanfattning	61
Teoretiska reflektioner kring resultat och analys	62

8 DISKUSION

66

REFERENSER

73

BILAGA 1

BILAGA 2

BILAGA 3

BILAGA 4

DEL I

Välsigna en främling i en främmande stad
Det kan va din bror eller syster
Försök om du kan att göra honom glad om han sitter där tung och dyster

Välsigna en främling som ingenstans bor
Som har tagit några steg för många
Som inte längre vill som inte längre tror
Som tycker dagarna är alltför långa

Kanske han måste slå allt i kras för att kunna börja om från grunden
Kanske han famlat bland flaskor och glas tills han fann sig fången och bunden

Välsigna en främling i en främmande stad
Det kan va din bror eller syster

Kanske han kommit för just dina ögons skull
För att få höra dej tala om våren
Han kanske vill försonas innan han blir till mull och få en läkande kyss på såren

Kanske han sett vad som ingen såg eller hört för mycket för att kunna tala
Ta med honom ut på din vänliga våg
Ta med honom till lundarna svala

Du ser hur han går där kvartererna kring som om inget var honom nära
som om han brydde sej just ingenting om dom älskande och dom kära

Kanske han kommit för just dina ögons skull för att få höra dig tala om våren

Välsigna en främling på främmande mark
Han bär sina ärr som medaljer
Han längtar inte längre till nån blommande park så ge honom några liljekonvaljer

Ge honom himlen och hav och sol
Kanske han har glömt bort dom
Kanske det är därför som han ser på din kjol med ögon som verkar så bortom

Jag var där helt nyss i din främmande stad och jag ville så gärna prata
med någon som kunde göra mej glad som visste nåt om att älska och hata

Välsigna en främling på främmande mark
Han bär sina ärr som medaljer

Ulf Lundell
Främmande stad

1. BAKGRUND

INLEDNING

Ofta finns det stilfulla målformuleringar och raffinerade teorier inom den människovårdande verksamheten, ibland saknas de helt. Hur upplever de hjälpsökande själva kontakten och den eventuella hjälp de erhåller? Genom att beskriva arbetet och intervjua besökare på en öppen verksamhet driven av Socialtjänsten och Verdandi, kallad Fältstation, fortsättningsvis även benämnd FS, söker jag svar på huruvida FS besökares livskvalité har förändrats. Jag gör också en koppling till teorier som jag funnit är adekvata i sammanhanget. Detta för att om möjligt ge en teoretisk referensram åt det psykosociala arbetet och skeenden vilka äger rum på FS.

Att Socialtjänsten började med en öppen verksamhet hade säkert flera motiv, men det som rent praktiskt möjliggjorde detta var att Socialtjänsten genomgick en omfattande omorganisation. Vid denna förändring särskiljde man den inom Socialtjänsten bedrivna myndighetsutövningen från annan verksamhet. Till myndighetsutövningen räknas insatser som är förenade med någon form av ekonomiska åtaganden eller insatser av tvång. Alltså, insatser som förordnande av kontaktperson eller omhändertagande av barn enligt lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) kom att handläggas av socialsekreterarna på myndighetskontoret. Även insatser beträffande tvångsomhändertagande av missbrukare enligt lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) ingick i deras arbetsuppgifter. Socialbidragshandläggningen sköts av en centraliserad enhet "inne i stan". Det som återstod var frivilliga insatser riktade mot barn och deras familjer, samt arbete med vuxna. Dessa uppgifter kom i den nya organisationen att delas in i två grupper, varav den ena blev FS. Den andra gruppen kallad resursarbetslaget (RAL) skulle arbeta i samverkan med skola, barnomsorg, med barn och deras familjer. Personalen i de nya grupperna hade själva anmält intresse för att ingå i dessa. I samband med omorganisationen passade man på att döpa om socialsekreterarna i de nya tillskapade "fria krafterna" till kuratorer. Av de tjänster vilka flyttades ut från Socialtjänsten till FS skulle en vara profilerad mot kris och samtalsterapi. En av de övriga tjänsterna var finansierad med projektmedel från Socialstyrelsen för att utveckla arbetet med de psykiskt sköra enligt Psykiatireformens riktlinjer.

Figur 1. Organisationsbeskrivning.

OMRÅDES- OCH ORGANISATIONSBEKRIVNING

Brickebacken/Gällersta är en av 14 kommundelar i Örebro. Området består till största delen av hyreslägenheter men även en liten landsbygdsdel finns. Invånarantalet är 6 237 personer (statistikkontoret, Örebro kommun, 1996). Hyresfastigheterna tillkom under 70-talet under det s k "miljonprogrammet". Området har haft en stämpel av att vara "socialt belastat". I jämförelse med länet i övrigt befann sig Brickebacken/Gällersta i topp vad gäller de flesta kriterier för ohälsa. Nämnas kan t ex variabeln psykisk ohälsa där Brickebacken tillsammans med två andra kommundelar låg högst belastat, ca dubbelt gentemot länsgenomsnittet. Det enda undantaget där Brickebacken inte "toppade" ohälsostatistiken var alkoholkonsumtion, vilken låg i paritet med genomsnittet, detta förklarades i undersökningen med det höga antalet invandrare och flyktingar i området (Pihl, Persson, Ydreborg, 1994).

Dock så har Socialtjänsten inom kommundelen arbetat hårt för att komma tillrätta med problemen. Nämnas kan t ex uppstartandet av ett projekt speciellt riktat mot familjehemsplacerade barn, uppstartandet av självhjälpsgrupper för personer med långvarigt socialbidragsberoende. Även ett aktivt rehabiliteringsprogram för långtidsarbetslösa finns som ett reguljärt inslag inom kommundelen. I detta program ingår Miljövårdscentrum som erbjuder långtidsarbetslösa och socialbidragsberoende sysselsättning. Vidare så arbetar familjevårdsenheten Björkdungen med barn och deras föräldrar med särskilda behov (Se fig. 1).

FÄLTSTATION

De uppgifter vilka jag redogör angående FS har jag erhållit genom att få tillgång till internt arbetsmaterial samt via personlig kommunikation med FS:s personal.

FS är en öppen verksamhet som vänder sig till kommundelens vuxna invånare. Personalgruppen består av en föreståndare (som är socionom), 3 socionomer, en behandlingsassistent samt en fritidsledare. De fyra socionomerna har längre tids erfarenhet av arbete inom traditionell socialtjänst. Fritidsledaren som formellt är anställd av Verdandi har efter det att han själv tidigare missbrukat kommit att arbeta socialt, behandlingsassistenten är utbildad sjuksköterska och har lång erfarenhet av socialt arbete i olika former bl a från tredje världen.

FS är belägen i två hopslagna lägenheter mitt i bostadsområdet. Till saken hör att FS redan var igång när Socialtjänsten flyttade ut sin personal i augusti -96, då

var den driven som ett samarbetsprojekt mellan Socialtjänsten och Verdandi, vid det stadiet var det två personer anställda där (behandlingsassistenten och fritidsledaren), arbetet var speciellt riktat mot missbrukare. De socialsekreterare vilka arbetade i den sk vuxengruppen på socialkontoret hade redan då ett nära samarbete med FS, socialsekreterarna la t ex många av sina besök i FS:s lokal. Men i samband med flytten av Socialtjänstens personal blev den nya formen för FS:s arbete tydlig för besökarna.

På FS bedrivs förutom traditionellt socialt arbete även aktiviteter som t ex friskvård och korgmålning. Detta är en medveten ambition för att arbeta enligt normaliseringsprincipen, d v s personer som av olika skäl behöver extra stöd och service ska kunna få det i den reguljära verksamheten och inte i speciellt inrättade "psykteam" eller något liknande. På FS ska det finnas en sådan kompetens så att dessa arbetsuppgifter kan utföras där. Någon registrering eller aktföring förekommer ej, den som så önskar kan vara helt anonym. I kontakter med myndigheter och institutioner arbetar man alltid med samtycke från besökaren ifråga. Ett nära samarbete har utvecklats gentemot vårdcentral, psykiatri och övrig socialtjänst (intern skrivelse bilaga 1). Man samarbetar givetvis även med andra organ och myndigheter såsom arbetsförmedling, försäkringskassa, frivården e t c. En annan viktig del i uppbyggandet av kontakter och nätverk är samarbetet med frivilligorganisationer t ex anhörigföreningar, kyrkan och kooperativet Trädet som driver café och fritidsverksamhet i området (personlig kommunikation).

I och med psykiatrireformens genomförande 95-01-01 ålades kommunerna att organisera stödet till de psykiskt sköra. Detta skulle ske i en anda där normalisering och integrering i lokalsamhället var vägledande, något annat som nämns i reformen är att man ska verka för en höjning av de psykiskt sköras livskvalité (Knutsson, Pettersson, 1996). Initialt sköttes dessa arbetsuppgifter av den sk vuxengruppen på socialkontoret, men i samband med flytten medföljde även dessa arbetsuppgifter till FS. Att så här konsekvent arbeta enligt psykiatrireformens ambitioner är unikt. Någon liknande organisationsform där Socialtjänsten agerat så aktivt finns inte motsvarighet till, åtminstone inte i Örebro.

I FS:s målformuleringar ingår bl a att verka för ett aktivt brukarinflytande, forma verksamheten och aktiviteter efter besökarnas behov, hög tillgänglighet samt en ambition att verka för en höjning av besökarnas livskvalité poängteras. De formella målformuleringarna för FS ser ut enligt följande (personlig kommunikation):

* Att aktivt arbeta för att de gemensamma målen som angivits för Örebro kommun och Örebro läns landsting inför psykiatrireformen uppfylles.

* Att på demokratisk väg tillsammans med våra besökare och olika samarbetspartners bygga nätverk på alla nivåer (individ, grupp, samhälle) som kan höja livskvaliteten och folkhälsan för Brickebacken-Gällerstas invånare.

* Att utifrån normaliseringsprincipen aktivt verka för att psykiskt sköra ges samma möjligheter och rättigheter som övriga kommuninvånare i Brickebacken-Gällersta kommun.

* Att som ombud för den enskilde vara ett stöd i kontakter med olika organ och myndigheter som den enskilde behöver.

Sedan starten i augusti -96 kan nämnas följande exempel på aktiviteter som regelbundet eller vid enstaka tillfällen anordnats på FS:

- återkommande stormöten (protokoll från ett stormöte bil 2)
- matlagning en kväll i veckan
- frukost varje vardag
- en utflykt i veckan
- korgmålning, sömnad
- solarium (ett solarium finns på FS)
- friskvård (ett gym finns på FS)
- datakännedom (en besökardator finns på FS)

Jag vill i det här sammanhanget påpeka en ofta viktig men sällan nämnd del i det sociala arbetet, nämligen kaffedrickandet! På FS står kaffet nästan alltid på och det är helt okey att komma in bara för att "ta en fika". Vid dessa "kravlösa fikatillfällen" byggs relationer och kontakter upp (nätverk) som för de berörda kan vara av stort värde.

I alla aktiviteter strävar man efter att besökarna ska vara delaktiga och hjälpa till efter bästa förmåga. Även personalen deltar som "en bland alla andra".

Vilka besöker Fältstationen?

Enligt intern statistik har FS i genomsnitt ca 15-25 besökare per dag. Könsfördelningen är ca "fifty-fifty" och åldersfördelningen är väldigt bred, alltifrån småbarn till rutinerade pensionärer finns med bland besökarna. Vad gäller bakgrund så finns det ingen officiell statistik på vilka problemområden hos besökarna som är dominerande, det ligger inte heller i verksamhetens natur att "diagnostisera" besökarna. Målgruppen är väldigt blandad, bland de mest sköra märks människor med erfarenhet av trasiga relationer vilka ofta har eller har haft kontakt med psykiatrin. Andra besökare har arbete eller bedriver studier. Dessa är enligt vad man inom "socialsvängen" brukar kalla "resursstarka". Hur

som helst så är det så att en stor del av de som besöker FS tillhör den grupp vilken omfattas av psykiatrireformen. Man kan säga att både de sköra och de "resursstarka" ingår i en "terapeutisk" funktionell gemenskap där rehabilitering och utveckling eftersträvas. Även för de personer vilka ej omfattas av psykiatrireformen rent formellt, men som kanske saknar adekvata hjälpinsatser, har FS blivit ett alternativ. Exempel på sådana grupper kan vara långtidsarbetslösa, socialbidragsberoende, isolerade och missbrukare. Personer för vilka en psykoterapeut inom landstinget eller privat inte är något alternativ, (detta kan vara föranlett både av ekonomiska och kulturella skäl) har FS blivit en möjlighet, då kostnadsfri kris och samtalsterapi ingår i verksamheten (personlig kommunikation).

Denna blandade målgrupp är en styrka i sig själv, speciellt för de psykiskt sköra och här har "normaliseringsprincipen" fått ett verkligt uttryck. De preventiva effekterna är svåra att uppskatta, men torde vara av stort värde (personlig kommunikation).

Till de mer traditionella arbetsuppgifterna vilka åligger socialtjänsten enligt Socialtjänstlagen (SoL) och vilka som följt med från socialkontoret hör t ex stödsamtal, motivationsarbete, transport till tillnyktring, boendestöd samt bistånd i kontakten med andra myndigheter. Även hembesök görs av personalen då det anses vara motiverat. Detta kan t ex vara föranlett av att den det gäller inte själv förmår att ta sig till FS p g a ångest, abstinens eller annan skröplighet. I tabell 1 på nästkommande sida ges en viss beskrivning av de skiftande arbetsuppgifter vilka utförs av FS:s personal.

Tabell 1. Statistik över Fältstationens verksamhet

	Februari	Mars
Stödsamtal	56	43
Hembesök	61	18
Besök på Psyk.avd/annan plats	13	10
Personligt ombud/stödperson	7/10	8/8
Träff med samarb.part/myndighet	6	2
Frukostverksamhet	68	87
Solariebesökare	40	39
Träningsbesökare	18	27
Genomförda utflykter	3	3
Aktivitet	16	12
Transport	12	7
Totalt antal besökare	175	282

(Tabell över Fältstationens verksamhet; personlig kommunikation).

Förklaring av variablerna i tabellen

Stödsamtal - Dessa samtal sker enskilt på FS

Hembesök - Hembesök till bostaden av en eller två personal. Besöket kan avse stödsamtal, gemenskap, motivation och kontroll (sådan genomförs enbart på önskemål från den enskilde).

Besök på psyk.avdelning - Personal från FS besöker enskild som är inlagd.

Besök på annan plats - Personal från FS besöker enskild på annan plats än i hemmet, t ex RSÖ avd. 120 avgiftningen, behandlingshem e t c.

Personligt ombud - Personal från FS fungerar som den enskildes ombud, vilken hjälper den enskilde med kontakter som är nödvändiga för att kunna leva ett fullgott liv i samhället. Dessa siffror avser faktiska personer.

Stödperson - Personal från FS som följer med enskild som stöd vid besök till t ex sjukvård eller myndigheter.

Träff med samarbetspart Myndighet - Personal från FS träffar samarbetspart t ex myndigheter för att samverka, planera eller följa upp överenskommelser. Den enskilde deltar eller har lämnat samtycke till träffen.

Aktivitet - Personal från FS gör någon aktivitet med enskild eller grupp t ex bussträna eller spela badminton e t c.

Transporter - Personal från FS utför transport av enskild till tillnyktring, behandlingshem e t c.

Totalt antal besökare - Siffran avser antalet besökare på FS under angiven period.

LAGARNA OCH FÄLTSTATION

De lagar och ramar som framför allt styr FS verksamhet är Socialtjänstlagen (SoL) och Psykiatrireformen (PR). Den sistnämnda trädde i kraft 95-01-01 efter flera års utredande och denna nya lag har på ett särskilt sätt betonat Socialtjänstens ansvar för de psykiskt sköra. Jag ska här nedan beskriva lagarnas faktiska konsekvenser för arbetet på FS. Knutsson och Pettersson (1996) har beskrivit PR:s tillkomst och effekter, det är deras beskrivning som ligger till grund för min redogörelse av PR.

Organisationen av den psykiatriska vården har i hög grad kännetecknats av stora svängningar. Den senaste kursändringen har inneburit att man lämnat de stora centraliserade mentalsjukhusen till förmån för sektoriserad öppenvård. Att organisationen speciellt uppmärksammas i PR beror antagligen på just det att organisationen har särskilt stor betydelse för innehållet i insatserna för de psykiskt sköra. PR handlar mycket om organisation, men kan också ses som ett led i den förändringsprocess vilken inleddes i och med besluten att avveckla mentalsjukhusen. För att den nya organisationsformen med sektoriserad öppenvård ska fungera krävs ett välutvecklat samarbete mellan olika organ i samhället. Denna trend att samordna insatserna för de psykiskt sköra är inte bara en företeelse i Sverige, utan har också internationella motsvarigheter och då

framför allt i USA. Där kallas denna vårdform för "community support program-strategin". Insatserna ska ingå i ett samlat system och förmedlas i lokalsamhället. Man kan se PR som en tillämpning och modifiering av denna strategi omskapad för svenska förhållanden. Ett av de centrala problemen vilka man vill komma tillrätta med i PR är den osäkra ansvarsfördelning som rått mellan olika huvudmän och vårdgivare. En annan omständighet som påpekas i PR är den brist på gemensam målsättning och grundsyn vilken präglat stödet till de psykiskt sköra. Bakgrunden till PR står alltså att finna i flera olika utvecklingslinjer. Det viktigaste är dock att reformen inte ska ses isolerat, utan som ett steg i en pågående utvecklingsprocess. Sammanfattningsvis kan man säga att vad som låg bakom initiativet till PR var att psykiatrin haft en oklar roll vad beträffar vården av de långtidssjuka, de stora regionala skillnaderna vad gäller tillgång på vårdplatser, föreskrivning av psykofarmaka respektive tillgången på psykoterapeuter och psykiatriker.

Vid införandet av SoL I januari 1982 (Nordström, Thuved, 1992) övergick man från den tidigare sektorsindelade socialvården till en mer integrerad Socialtjänst. Detta medförde att mycken specialkompetens gick förlorad. Helhetssynen blev istället det nya honnörsordet i SoL. I vissa områden förekom även en omfattande decentralisering av Socialtjänstens arbete i distriktsnämnder och kommundelsnämnder och detta medförde ytterligare avspecialisering av arbetet. Det innebär att det på lokal nivå har blivit svårt att inrätta specialfunktioner riktade mot en viss grupp. I samband med detta har servicen för de psykiskt sköra försämrats då det inom Socialtjänsten saknats den speciella kompetens, vilken krävs för att arbeta med denna målgrupp. Dock har det skett en omorientering inom Socialtjänsten de senaste åren, man har åter inrättat speciella grupper för arbete med t ex barn, vuxna och ekonomi. De problem vilka Socialtjänstens personal ställs inför idag är mycket mångfassetterade, följden för de anställda kan bli starka upplevelser av otillräcklighet och symtom såsom utbrändhet. Socialtjänstlagens karaktär av ramlagstiftning har inte heller gynnat de psykiskt sköra möjligheter att få sina behov tillgodosedda. Detta ålägger Socialtjänstens personal ett än större ansvar för att uppmärksamma dessa behov. De psykiskt sköra tillhör knappast den grupp vilken "prioriterar sig själva" i behandlingskön. Nackdelarna med de oklara ansvarsförhållandena och rättighetsbestämmelserna i SoL medför stora olägenheter för de hjälpbehövande men även för socialarbetarna. Vem har ansvaret för de psykiskt sköra inom kommunen, Socialtjänsten eller psykiatrin? Vad är psykiatrisk behandling och social omsorg? Hur definieras de vilka befinner sig i gränslandet mellan psykisk sjukdom och psykosociala behov? Vem har ansvar för de vilka hamnar mellan stolarna? Enligt SoL har kommunen det yttersta ansvaret för sina kommuninvånare vilket är något som förpliktigar. Enligt psykiatriutredningen som föregick PR betonades nödvändigheten av en tydligare ansvarsfördelning

mellan psykiatrin och Socialtjänsten. Vidare så poänterade man behovet av att stärka Socialtjänstens organisation och kompetens i arbetet med de psykiskt sköra.

Psykiatireformen - mål och syften

Det har saknats en gemensam grundsyn i de verksamheter vilka vänder sig til de psykiskt sköra. Vidare har det visat sig att sådana principer vilka för de flesta andra räknas som självklara inte har kommit de psykiskt sköra tillgodo. Med anledning av detta förordar man i PR följande mål:

- * Att de psykiskt sköra ges samma rättigheter och skyldigheter som andra
- * Insatser med god kvalité efter individuella f ruts tningar och behov
- * Insatser baserade på deras egna val och prioriteringar
- * Tillgång till nödvändiga insatser lokalt i samhället där de lever
- * Insatser utformade så att de stödjer oberoende och integritet
- * Insatser utformade så att de stödjer den enskildes välfärd

Kraven på ett klient-, brukar- och anhörigperspektiv  r långtgående. En konsekvens av detta  r att det måste ske en radikal förnyelse av verksamheternas inriktning. I grunden leder detta till en maktförskjutning från de anställda, till de vilka insatserna riktar sig till. Principen att insatserna måste utgå ifrån individens egna val och prioriteringar  r grundläggande, såsom det anges i reformen. Den hj lpbeh vandes och dennes familjs resurser och f ruts tningar  r basen för den service och vård de psykiskt sköra behöver. Utifrån denna bas har den offentliga sektorn ett ofrånkomligt ansvar för att stödja och hjälpa individen att använda och utveckla sina resurser.

De psykiskt sköra  r en av de svagaste grupperna i samhället. De har en utsatthet vilken i sin tur förstärker den psykiska skörheten. Många av dem har svårt att tillvarata sina intressen och rättigheter. En konsekvens av de ovan formulerade målen blir då att en långtgående anpassning görs för att tillmötesgå de psykiskt sk ras jämställda rätt till stöd och service. Därutöver måste det speciellt uppmärksammas att det f r de psykiskt sköra, p g a att de ofta ej själva söker den

hjälp de behöver, måste finnas en väl fungerande uppsökande verksamhet. Detta gäller inte minst för de som inte har någon kontakt alls med Socialtjänsten eller psykiatri. Kartläggningen ska leda till att de psykiskt sköra ska få del av den service de har rätt till. Denna verksamhet ska vara kvalitativt väl fungerande, där de hjälpbehövande upplever det meningsfullt att delta. Det är viktigt att en sådan verksamhet präglas av kontinuitet i personkontakten och att ett verkligt brukarinflytande genomsyrar verksamheten. Det poängteras vidare i reformen att man möter de anhöriga med respekt, dessa känner ofta skuld och de behöver stöd i att inte bli ännu mer skuldbelastade.

Service till de psykiskt sköra kan antingen organiseras som ett inslag i den reguljära organisationen eller som en specialverksamhet (t ex landstingsdriven psykiatri). Enligt PR ska sårbarheter i möjligaste mån undvikas, dock kan detta krävas i vissa fall då den psykiska skörheten och utsattheten motiverar detta.

Enligt PR ska ett organ ha huvudansvaret för att samordna alla de olika insatserna som den enskilde individen har behov av. Till huvudansvaret hör också att initiera behovsbedömningar och se till att en individuell planering kommer till stånd. Vidare bör detta organ initiera lokala inventeringar samt svara för uppsökande verksamhet. Att ett organ är huvudansvarigt innebär inte i övrigt inskränkningar i andra organs ansvar för individen. I riksdagens beslut slås det fast att kommunen och Socialtjänsten är det huvudansvariga organet för de ovan angivna uppgifterna.

Det kommunala ansvaret

Hittills har huvuddelen av de insatser som riktat sig till de psykiskt sköra utgått från ett vårdperspektiv. Om en psykiskt skör persons behov ska mötas på ett sätt som korresponderar med de faktiska behoven måste en tyngdförskjutning ske från vårdperspektivet till ett synsätt där service och stöd sätts mer i centrum. Vårdperspektivet ska alltså tonas ner till förmån för den enskildes välfärd. Enligt PR kan man inte ge ett meningsfullt stöd till de psykiskt sköra om man inte tillmäter de sociala faktorerna samma betydelse som de psykologiska och medicinska omständigheterna.

En konsekvens av detta blir att de sociala insatserna kommer mer i förgrunden.

Kommunens ansvar för funktionshindrade regleras i SoL. Denna lag gav även i sin tidigare utformning kommunen omfattande uppgifter och ansvar för stödet till de psykiskt sköra. I §21 SoL anges bl a att socialnämnden ska verka för att de, som av psykiska skäl har betydande svårigheter i sin livsföring, ska få möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som alla andra. De psykiskt

sköras problem sammanhänger med att de intentioner vilka anges i SoL inte har uppfyllts. Trots att de sociala uppgifterna i lagen inte lämnar utrymme för tveksamheter så har ändå ansvarsfrågan uppfattats oklart. En orsak till detta kan vara den snabba förändring psykiatrin genomgått och de nya grupper av hjälpbehövande som Socialtjänsten i och med detta fått kontakt med. Vidare så har kanske inte den kompetens som krävs för detta arbete alltid funnits. Det är en ytterst tydlig markering i reformen om det huvudansvar vilket åligger kommunerna. För att ytterligare klargöra detta har riksdagen gjort ett tillägg till §21a SoL. Ändringen innebär att det uttryckligen anges att kommunernas uppgift avser även personer med psykiska funktionshinder.

I princip innebär PR inget nytt vad gäller ansvarsfrågan, utan kan mer ses som ett förtydligande av kommunens ansvar för de psykiskt sköra. Syftet med förtydligandet av det kommunala huvudansvaret är, förutom enhetliga ansvarsförhållanden och klarare rättigheter för den enskilde, också en signal till kommunerna att de ska effektivisera sina insatser. Här är det viktigt att kommunens personal ges möjlighet till kompetens och vidareutbildning och att man tar tillvara de kunskaper och erfarenheter som finns inom psykiatrin.

Psykiatrireformens grundstenar

Man kan sammanfatta PR:s mål och ambitioner vad gäller vård, service och stöd för de psykiskt sköra i följande punkter:

- Heltäckande behovsbedömning: Långvarigt psykiskt sköra har ett mycket sammansatt behov av service, stöd och vård. Det är nödvändigt med en bedömning där alla individens behov uppmärksammas och att den även innefattar hur behoven kan tillgodoses. Att försöka lägga fast målen för de enskilda insatserna är lika viktigt som att man ska utgå från individens egna val och prioriteringar. Också anhöriga och andra närståendes behov av stödinsatser måste uppmärksammas. Behoven varierar över tiden och bedömningarna behöver därför då omprövas med jämna mellanrum. En heltäckande behovsbedömning innefattar också uppsökande verksamhet och inventeringar på lokal nivå där alla berörda samhällsorgan medverkar.
- Individuell planering: Behovsbedömningarna måste leda till en individuell planering för hur behoven ska kunna tillgodoses. Det bör även anges vilka behov som vid ett visst tillfälle inte kan tillgodoses. Alla berörda organ bör medverka och den individuella

planeringen ska fastslå vem som har ansvaret att tillgodose individens olika behov. Den gemensamma individuella planeringen måste baseras på att individen ger sitt samtycke till att den görs.

- Ett personligt ombud: Det huvudansvariga organet ska utse ett personligt ombud med uppgift att stödja och hjälpa den enskilde individen att få del av samtliga behövda insatser. Det personliga ombudet bör svara för att behovsbedömning och individuell planering genomförs. Den enskilde bör ges möjlighet att själv välja sitt personliga ombud. Detta ska vara en mänsklig länk som kan stödja och hjälpa personen ifråga att bli ta till vara sina intressen i kontakter med olika myndigheter och organisationer (FS har från Socialstyrelsen erhållit projektmedel för att utveckla just denna arbetsform).

- Ett huvudansvarigt organ: Ett organ ska ha huvudansvaret för att samordna alla de olika insatserna som den enskilde individen har behov av. Till huvudansvaret måste också höras att initiera behovsbedömningarna och se till att den individuella planeringen kommer till stånd. Vidare bör det huvudansvariga organet initiera lokala inventeringar samt svara för uppsökande verksamheter. En viktig uppgift är också att sammanställa de individuella planerna och klargöra vilka behov som inte kan tillgodoses. Här bör det huvudansvariga organet även ha ansvaret att verka för att dessa behov tillgodoses. Att ett organ är huvudansvarigt innebär inte inskränkning i andra organs ansvar för individen. I riksdagens beslut slås det fast att kommunens Socialtjänst är det huvudansvariga organet. I det här speciella fallet innebär det FS.

En del statistik

För att sätta in FS arbete i ett större sammanhang redovisas här en del hårda kvantitativa data. Det psykiatriska diagnosbegreppet är ett synnerligen trubbigt instrument för att beskriva den psykiska skörhetens karaktär och omfattning. Någon form av psykisk ohälsa upplever de flesta någon gång i livet, oftast rör det sig dock om övergående kristillstånd eller neuroser, såsom ångest och depressioner. Vad gäller över tiden förekommer endast små variationer i den psykiska ohälsan i befolkningen (Palmer-Schale, 1997; Knutsson, et al., 1996).

Tabell 2. Statistik över psykisk ohälsa i befolkningen.

	ANTAL	% I DEN VUXNA BEFOLKNINGEN
Lättare former av störning	1.117.000	13
Sjukbidrag/förtidspension med psykiatrisk diagnos	8.500	1
Psykos	171.800	2
därav schizofreni	43.000	0,5
Psykiskt långtidssjuka/handikappade	20.000-	0,2-

(Tabell angående psykisk ohälsa i befolkningen; Knutsson, et al., s 28, 1996).

2. SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING

Syftet med detta arbete är att beskriva en öppen verksamhet och lyssna till de hjälpsökandes upplevelser och åsikter för att på så sätt försöka lära sig något av deras erfarenheter. Dessutom skulle jag önska att jag genom detta arbete på något sätt kan påvisa de mänskliga vinster det innebär att bedriva kvalificerat psykosocialt arbete. Jag försöker också att ge arbetet och de skeenden som äger rum på Fältstationen en teoretisk referensram.

Min problemformulering lyder enligt följande: Vad betyder Fältstationen för besökarna? Har deras livskvalité förändrats i och med kontakten med Fältstationen? Vad är det enligt besökarna på Fältstation som möjliggör förändring för en person som befinner sig i en socialt utsatt situation? Kan man teoretiskt beskriva de skeenden som äger rum på Fältstation?

3. DEFINITIONER

DET PSYKOSOCIALA

En magisteruppsats inom ämnet psykosocialt arbete som inte tar upp själva begreppet psykosocial för en definition och diskussion lär väl knappast bli godkänd. Det finns flera definitionsförsök beskrivna inom litteraturen (Bernler, Johnsson, 1995; Hessle, 1982, 1985; Lennéer-Axelsson, Tylefors, 1982). Istället för att redovisa dessa mer eller mindre begåvade definitioner (förf. subj. åsikt!) väljer jag här att helt framt stipulera min egen, såsom jag vill att detta begrepp ska uppfattas i denna uppsats. Med psykosocialt menar jag: "ett perspektiv och förhållningssätt vari man beaktar människors inre och yttre verklighet". Thats it!

PSYKISK SKÖRHET

I den här uppsatsen har jag valt att benämna olika typer av psykisk ohälsa med begreppet "psykisk skörhet". Jag finner detta begrepp användbart och inte lika värdeladdat och stigmatiserande som andra benämningar. Enligt mig förefaller ofta diagnoser och etiketteringar mera fylla en funktion hos behandlare än för att gagna de som söker hjälp (alltså, förf. subj. åsikt!). Men vad menar jag då med "psykisk skörhet"? Jo, det kan vara vad man i vanligt språkbruk t ex kan kalla att man är deppig, nojig, ångestfylld, förvirrad, utan att det uppenbart stämmer med den yttre situationen. Detta är i sig inget "underligt" utan får ses som en del av den mänskliga tillvaron. Dock så kan den psykiska skörheten hos vissa personer, med eller utan inverkan av faktorer i det omgivande sammanhanget, få sådana konsekvenser att kontakter måste tas med "professionella" för att få hjälp. Det är här som en sådan verksamhet som FS kommer in i bilden.

LIVSKVALITÉ OCH VÄLFÄRD

Begreppet livskvalité förekommer i FS:s målformuleringar men nämns även i psykiatireformens ambitioner. Därför tycker jag det är intressant att titta närmare på vad som egentligen menas med detta begrepp.

Att definiera livskvalité är inte lätt. Den danske filosofen Sören Kirkegaard lär ha sagt att "subjektiviteten är sanningen" och i det här fallet tycker jag det är lätt att instämma. I Egidius psykologilexikon (1995) definieras livskvalité så här, "det värde som tillvaron och livsinnehållet har för en person". Jag ska här

redovisa några ambitiösa forskares försök att definiera vad livskvalité egentligen är för någonting.

Næss definition av livskvalité

Följande kriterier har ett positivt korrelerat gentemot livskvalité enligt Næss(1979):

AKTIVITET:

d v s personen har en livslust och engagerar sig och deltar i något utanför sig själv som är en utmaning och känns meningsfullt t ex arbete, hobbies, politik, religiös eller konstnärlig verksamhet. Personen ska inte vara överbelastad eller utsliten. Vidare ska denne ha möjlighet att realisera sina planer, valfrihet och uppleva självkontroll över sina handlingar. Medinflytande och frånvaro av tvång. Möjlighet att vara delaktig i beslut som begränsar friheten. Personen får utveckla och använda sina möjligheter.

VÄNNER, NÄRA OCH KÄRA:

d v s att personen har ett givande och aktivt sexualliv, har ett nära förhållande till minst en annan människa, känner vänskap och lojalitet. Personen ska känna tillhörighet med en grupp t ex vänner, arbetskamrater och grannar.

SJÄLVKÄNSLA OCH SJÄLVSÄKERHET:

d v s personen känner sig duktig, nyttig, tillfreds med sin insats och accepterar sig själv som moraliskt värdefull. Personen ska känna sig själv väl som människa, leva upp till sina egna förväntningar, känna frånvaro av skuld och skamkänslor.

RIKA OCH INTENSIVA UPPLEVELSER AV SKÖNHET:

d v s personen är öppen och mottaglig för nya intryck. Har en grundstämning av trygghet och harmoni, frånvaro av bekymmer, oro, ångest, rastlöshet, tomhetskänsla, obehag, nedstämdhet och smärta. Personen ska vidare inte vara utstängd från den yttre världen. Uppleva livet som ljust, rikt, glädjande och givande.

Enligt Næss är dessa fyra kriterierna de viktigaste vad beträffar en människas livskvalité. Samtliga områden är lika viktiga, man får ej lägga större vikt vid någon av dem.

Kajandis vidareutveckling av Næss definition

Kajandi (1985) har gjort en omfattande litteraturstudie över begreppet livskvalité. I denna studie har Kajandi utgått från Næss definition och gjort en vidareutveckling av denna.

YTTRE LIVSVILLKOR:

Adekvat arbetssituation: Med detta menas i vilken mån individen deltar i produktivt arbete (produktion av varor och tjänster). Här räknar Kajandi in både den faktiska arbetssituationen och de möjligheter som finns till arbete. Enligt Kajandi har en handikappad människa som har en arbetskapacitet på 25% men inte bereds möjlighet att utnyttja sin kapacitet likaledes en väldigt dålig arbetssituation ur livskvalitésynpunkt. Enligt denna definition blir livskvalitén alltså dålig för en person som saknar arbete, oberoende av vad personen tycker om att inte ha något arbete. Vidare betonas arbetsmiljöns betydelse, grad av inflytande över det egna arbetet, medbestämmande och upplevelsen därav räknas också in.

Adekvat ekonomi: Huruvida eget arbete ligger till grund för individens ekonomiska tillgångar. Storleken på densamma och graden av ansvar över dessa.

Adekvat boende: Självbestämmande över boendets karaktär, bostadens läge, grannskapet och trivseln där man bor.

MELLANMÄNSKLIGA RELATIONER

Närrelationer: Ett varaktigt förhållande mellan två människor där sexualitet ingår. Detta medför varma känslor, närhet, ömhet och en känsla av att älska och bli älskad.

Vänskapsrelationer: Livskvalitén blir högre om man har ett givande förhållande till en vidare krets människor där man kan känna tillhörighet och gemenskap. Dessa människor kan vara arbetskamrater, umgängesvänner, grannar, föreningsvänner.

Familjerelationer: En varm och öppen relation till sin ursprungsfamilj, personen känner sig både identifierad med sitt ursprung och denne har en egen

identitet med oberoende. Om individen har egna barn är det av betydelse att denne känner sig lyckad i föräldrarollen. Relationerna ska vidare präglas av värme och vänskap.

INRE PSYKOLOGISKA FÖRHÅLLANDEN

Aktivitet: Huruvida personen har någon meningsfull sysselsättning t ex arbete, hobby, politik eller religion. Individens förmåga att genomföra sina planer. Upplevelse av frihet att välja, kontroll över sina handlingar, medinflytande och frånvaro av tvång. Individens grad av självförverkligande, d v s i vilken mån denna har utvecklat och använder sina möjligheter.

Positiv självbild: Självsäkerhet och känsla av att acceptera sig själv som den man är.

Grundstämning av glädje: Upplevelse och känsla av samhörighet med naturen. Öppenhet och mottaglighet för nya intryck. Grundtrygghet, d v s frihet från oro, bekymmer och ångest. Grundstämning av glädje, lust och välbefinnande. Frånvaro av tomhetskänsla, depressivitet, obehag och smärta.

Nordenfelts idéer om välbefinnande, välfärd och lycka

Nordenfelt (1991) tar upp olika skalor för mätning av välbefinnande. Enligt Nordenfelt måste man mäta både de subjektiva och de objektiva förhållandena i en människas liv. Till de objektiva faktorerna räknas somatisk hälsostatus, yrke, familje- och bostadssituation och till de subjektiva faktorerna hör en människas upplevelser av den yttre situationen och hennes sinnesstämning i allmänhet. Ett mätinstrument med flera mätskalor blir mångdimensionellt, i det här fallet mäter det olika betydelser av begreppet livskvalité. Nordenfelt har valt att inrikta sig på en betydelse av begreppet och därmed en mätskala, nämligen välbefinnandeskalan.

Välbefinnande bör dessutom indelas i olika underbegrepp. Nordenfelt anser att välbefinnandeskalan har högsta prioritet vid mätandet av livskvalité. Anledningen till att människor bygger upp en ekonomisk och materiell bas är enligt Nordenfelt för att uppnå en social ordning, känna trygghet och välbefinnande. Det är något problematiskt att mäta enligt välbefinnandeskalan då människors själsliv inte direkt är tillgängligt för observation. Vill man veta hur en persons sinnesstämning är får man fråga vederbörande själv! Dessa svar kan lätt tappa tillförlitlighet eftersom det är komplexa frågor att svara på.

Vidare hänvisar Nordenfelt till den holländske författaren Ruth Veenhoven som har undersökt olika bakgrundsfaktorerens betydelse för mänsklig lycka och livstillfredsställelse. Denne författare fann det svårt att dra några slutsatser, dock kom Veenhoven fram till att följande faktorer hade ett starkt positivt korrelerat gentemot lycka.

- Inkomst, innehav av arbete, partner och barn samt många och djupa vänskapsrelationer.

- Hälsa, framför allt den självuppskattade hälsan och inte den av läkare fastställda hälsostatusen.

- Utbildning, intelligens och allmän aktivitet har ett mindre men dock ett positivt samband med lycka.

Genom att använda begreppet mänsklig välfärd ger Nordenfelt en ram åt livskvalitébegreppet. Nordenfelt åtskiljer det inre välbefinnandet och den yttre välfärden. Begreppet välfärd motsvaras i stort av de objektiva livskvalitévillkoren. Vidare myntar Nordenfelt uttrycket "den inre välfärden", med detta menar han de faktorer vilka positivt leder till eller starkt påverkar välbefinnandet. Enligt Nordenfelt så påverkar den "mänskliga aktiviteten", d v s hur människan påverkas av yttrevärlden och hur detta påverkar henne. Endast vissa saker och omständigheter påverkar människan utan att de utnyttjas, t ex väta, kyla och kemikalier. Yttrevärlden kan endast påverka människan i den mån hon känner till dess existens. Man kan t ex glädja sig över att man har pengar på banken, känner man dock inte till detta faktum, så skulle den eventuella glädjen inte vara möjlig! Nordenfelt konstaterar att välfärden för en individ inte behöver innebära välfärd för någon annan. Villkoren för att en person ska må väl kan skilja sig mycket från en annan persons definition av välmående. Alltså, individens välfärdsklasser är olika men de har alla en gemensam kärna, t ex är villkoret för överlevnad gemensamt för alla människor. Även ett visst minimum av sociala relationer torde också höra hit.

Nordenfelt tar också upp välfärden som ett socialt begrepp. När man från politiskt håll säger att man vill höja välfärden, vad menar man då egentligen, frågar sig Nordenfelt. Talar man om att höja vissa individers välfärd eller välfärden för alla medlemmar i samhället? En välfärd för alla individer i ett samhälle kallar Nordenfelt för basvälfärd. Till basvälfärden räknas yttre materiella villkor men också inre fenomen t ex hälsa och kunskap. De inre villkoren är inte tillgängliga för politisk påverkan på samma sätt som de yttre, att genom politiska beslut påverka t ex samhällsmedborgarnas intelligens och karaktärsdrag torde vara "ganska" svårt. Nordenfelt skiljer också mellan

nödvändiga och bidragande villkor för välbefinnandet. En annan distinktion är mellan de villkor som är nödvändiga för ett minimalt välbefinnande och sådana som är nödvändiga för en viss högre grad av välbefinnande. Nordenfelt påpekar att det troligaste är att den beskrivna basvälfärden inte innehåller allt som är nödvändigt för allas minimala välbefinnande. För att ytterligare komplicera det hela tar Nordenfelt upp den maximala välfärdsklassen, det är de fenomen som bidrar till välbefinnande hos åtminstone någon del i befolkningen. Denna klass är dock ohanterlig som politiskt beslutsunderlag.

Enligt Nordenfelt är lycka det centrala i livskvalitébegreppet. Lycka är en känsla, man kan vara lycklig över tillvaron som helhet liksom över alla dess delar. Lyckan är knuten till människans önskningar och målsättningar. Det man är lycklig över är att personens önskningar och målsättningar är förverkligade eller håller på att förverkligas. Det viktigaste målet för en människa är att få behålla sina närmaste omkring sig, behålla hus och hem, d v s behålla våra grundläggande livsvillkor. Nordenfelt konstaterar att lycka inte är något statiskt tillstånd utan något dynamiskt, man kan vara mer eller mindre lycklig. Det är inte summan av de olika "lyckorna" som utgör helheten utan det är de skilda "lyckornas" kvalité för den enskilde individen som avgör detta. Lycka behöver inte vara något egoistiskt, utan kan t ex handla om att man vill göra sin "plikt" gentemot en annan människa.

Att mäta lycka är vanskligt, man kan inte säga att den som fått flera av sina lyckoönskningar uppfyllda är mer lycklig än den som fått färre av sina önskningar tillgodosedda. Utan det är individens egen upplevelse av vad denne anser vara väsentligt i sina önskningar vilket avgör hur det ska bedömas. Det finns alltså önskemål med olika prioritet. För en del människor så har alla önskningar en hög prioritet, vilket innebär att de blir "olyckliga" vid minsta motgång. För andra så har få villkor i livet hög prioritet och dessa kan då möta de flesta motgångar utan att nedslås.

En fråga som Nordenfelt ställer och som jag tror är allmänmänsklig är huruvida man ska satsa på en kortvarig lycka eller på något mer bestående. Omedelbar behovstillfresställelse kan ge lycka för stunden, men är man ute efter mer bestående lycka kanske det krävs att man har insikt om egna mer djupt liggande målsättningar och önskemål. Dessutom kan det vara av värde att känna till vilka företeelser man på lång sikt uppskattar.

4. METOD

I detta arbete har jag valt att arbeta med en kvalitativ metod. Med kvalité menas den väsentliga karaktären hos någonting, mängden av denna karaktär eller egenskap  r den kvantitativa aspekten (Starrin, 1994). Kvalitén säger något om ett objekts eller ett förhållandes beskaffenhet. Alltså, frågan blir "hur är något beskaffat?". Detta leder till att man i empirin söker beskaffenheten i det undersökta materialet. Ledstjärna i den kvalitativa metoden är att söka efter ännu okända och icke identifierade företeelser, egenheter och innebörder. Vidare innebär den kvalitativa metoden att man söker efter variationer, strukturer och processer i den insamlade empirin. Denna distinktion mellan kvalitativ och kvantitativ ansats innebär inte att den ena metoden skulle vara mer fördelaktig än den andra, båda har sitt berättigande och kan även komplettera varandra i samma undersökning. Då jag är intresserad av att undersöka besökarnas upplevelser av kontakten med FS har jag valt att använda mig av den kvalitativa metoden, att kvantitativt försöka m ta människors upplevelser finner jag föga inspirerande.

HERMENEUTIKEN

Hermeneutiken har sitt ursprung inom humanvetenskaperna där man inte enbart söker efter strikta kausala samband utan man vill framför allt förstå och tolka händelser, situationer, personligheter och kulturprodukter (Egidius, 1995). Enligt den hermeneutiska forskningstraditionen kan inte forskaren göra sig själv till ett objekt utan att ändra sig i förhållandet till t ex sin försöksperson eller klient (Crafoord, 1989). Mänskliga handlingar måste kunna ges en mening. Tolkning som metod måste accepteras om man överhuvudtaget ska kunna närma sig områden som har med mänskliga beteenden i tillvaron att skaffa. I det hermeneutiska förhållningsättet ingår den empatiska förståelsen som en viktig del, med empati menar jag "förmågan att uppfatta en annan människas känslomässiga budskap" (Holm, 1987). Detta  r ett helt annat förhållningsätt än vad som förordas i den kvantitativt positivistiska vetenskapstraditionen. Inom hermeutiken söker man efter ett budskap i det man undersöker, t ex i en människas berättelse, text eller annan utsaga. Det  r studieobjektet som är unikt, frågeställningarnas innebörd och karaktären på den kunskap som söks. Vid studiet av mänskliga utsagor ses de som unika och betraktas i sitt sammanhang. Vad som är intressant är de enskilda människornas upplevelser av sin existens i det förhållande där de befinner sig. Om man vill försöka förstå människans utsagor och handlingar innebär detta att man ser henne som intentionell, d v s att människans handlande inte är ett resultat av händelser utanför henne själv, utan hon förhåller sig till det som sker inom och utanför henne. Hon avser något med

det hon gör, hon vill något. Begreppet vilja används här som det anges inom den existensiella filosofin företrädd av J P Sartre. Människan existerar inom vissa villkor (arv, miljö, naturlagar) men utifrån dessa förutsättningar gör hon sina egna val och är ansvarig för dessa, en konsekvens av det förda resonemanget blir då att när en människa väljer att "inte välja" ändå har gjort ett val. En annan strategi för människan att komma undan sitt ansvar kan vara att man lägger ansvaret utanför sig själv, t ex "det var egentligen inte mitt verkliga jag som gjorde det valet". När detta inträffar kallade Sartre det för att människan gjorde sig skyldig till ett "självbedrägeri". Med anledning av dessa omständigheter menade Sartre att människan var "dömd till frihet" (Nordin, 1995).

En annan utgångspunkt för den hermeneutiska ansatsen kan vara att man vill studera unika förhållanden och sammanhang för den mänskliga tillvaron. Det är av stor vikt att man prövar sina tolkningar av den insamlade empirin för att undvika godtycke och fördomar, annars riskeras kunskapen gå förlorad.

I det praktiska forskningsarbetet är det frågan som styr. För att uppnå god vetenskaplighet krävs att sammanhanget mellan frågeställning, metod och resultat tydligt framgår. I frågeställningen ska det tydliggöras vad det är man vill undersöka (Starrin, 1994). I detta arbete är det besökarnas upplevelser av vilken hjälp de får av FS och hur livskvalitén påverkas av detta. Dessa frågor är mycket komplexa att svara på och det finns knappast ett enkelt svar. Ett möjligt tillvägagångssätt för att undersöka FS:s betydelse för just dessa människor blir då att ta fasta på de upplevelser dessa har av kontakten med FS och hur det har påverkat deras livssituation. Genom att försöka ge dessa skeenden en teoretisk referensram vill jag begripliggöra vad det är som händer i mötena på FS.

Huruvida metoden är godtagbar avgörs av om det är ett bra sätt att få svar på de frågeställningar man har. Här gäller det att ha ett så rikt material som möjligt för att belysa frågeställningarna. Det finns flera tillvägagångssätt vid insamlandet av empiri, man kan t ex analysera en text, observera, intervjua, göra miljöstudier och deltagande observationer (Starrin, 1994).

För att på bästa sätt få svar på mina frågeställningar har jag valt att intervjua strategiskt utvalda besökare på FS. Dessutom har jag studerat en "dagbok" som ligger på köksbordet på FS vari den som så önskar kan skriva, citat ur denna dagbok finns med i empiridelen av denna uppsats. Urvalet av intervjupersoner gjordes av arbetsgruppen på FS. Inför detta hade jag som kriterium att det skulle ge en representativ bild av vilka som ingår i verksamheten. Jag deltog ej personligen vid valet av faktiska intervjupersoner. Vid urvalet praktiserades ingen reglering av ålder eller kön, med anledning av detta är de deltagande nyckelpersonerna i undersökningen ingen exakt proportionerlig motsvarighet av

besökarkaraktern på FS vad gäller dessa variabler. De intervjuade garanterades fullständig anonymitet och deras eventuella deltagande i undersökningen beskrevs som helt frivilligt och skulle inte på något sätt ha positiv eller negativ inverkan i kontakterna med FS. Av de tillfrågade var det ingen som tackade nej till deltagande i undersökningen. Samtliga personer vilka deltagit i studien har läst vad som skrivits om dem och gett sitt godkännande innan publicering. Jag har begränsat antalet intervjuer till 7 personer, detta givet uppsatsens omfång insamla så mycket djup kunskap som möjligt. Det faktum att jag har mitt eget arbetet placerat på FS har även gett mig möjlighet att inhämta kunskap, bli delaktig i samma handledning, arbetsträffar och fikatillfällen som de anställda inom den öppna verksamheten på FS.

Som hjälpmedel i intervjuerna, som mer haft karaktär av samtal, har jag använt mig av en intervjuguide för att lättare hålla mig inom ramen för mina frågeställningar (bil. 3). Mina frågor har varit öppna till sin karaktär och jag har heller inte slaviskt följt frågornas ordning i intervjuguiden. För att skapa ett så naturligt samtal som möjligt har det också funnits flexibilitet för parterna att kommentera och ställa följdfrågor. Valet av plats och de förhållanden som råder är av betydelse. Man kan till exempel inte genom att välja samma lokal för intervjuerna tro att man uppnår en högre grad av objektivitet. Det viktiga är att skapa de villkor vilka är mest gynnsamma för att man ska få så rik kunskap som möjligt om de fenomen eller förhållanden man undersöker. De av mig utförda intervjuerna genomfördes alla utom en på FS vid tidpunkt vald av den intervjuade själv. En av intervjuerna genomfördes vid ett hembesök. Längden på intervjuerna varierade mellan 30-45 minuter och dokumenterades med hjälp av bandspelare vilken tydligt placerades bredvid intervjuaren. Materialet har efter tolkning och analys skyndsamt oidentifierats. Den litteratur jag använt mig av har jag funnit på Tal och punktskriftsbibliotekets databas samt Libris databas på biblioteket vid Högskolan i Örebro. Internt material har jag erhållit ifrån den kommunala förvaltningen. Vid arbetet med disposition, referenssystem etc har jag använt mig av Backman (1985) som underlag för mitt upplägg.

I tolkningsarbetet söker man efter de utsagor som svarar mot de frågeställningar man har. Detta ska göras på ett systematiskt sätt för att undvika godtyckliga tolkningar, vilka passar in i eventuella förväntningar. Antalet utsagor är inte det viktiga, utan det är genom att gå tillbaka till helheten som man ska försöka förstå utsagan i sitt sammanhang. Det är detta växlande mellan att gå från del till helhet som brukar kallas för den hermeneutiska cirkeln eller spiralen. Med hjälp av hermeneutikens språkbruk kan man säga att förståelseprocessen måste vara spiralformad, dvs att de olika personer vilka agerar till exempel i ett samtal måste vara beredda till förändring när ny information kastar nytt ljus över det man redan känner till och som utmanar de idéer och föreställningar man redan har (Hessle,

1991; Starrin, 1994). När man når fram till förståelse av hur motsatta fenomen kan uppgå i en övergripande helhet så har man tillämpat en hermeneutisk dialektisk metod (Egidius, 1995).

Under tolkningsarbetet har jag sökt efter de utsagor som svarar mot eller ifrågasätter mina frågeställningar, efter detta har jag försökt tolka utsagan i sitt sammanhang. Rent praktiskt har jag gått till väga på så sätt att jag många gånger lyssnat igenom de inspelade samtalen och däri sökt efter intressant material. Jag har även skrivit ut intervjuerna för att på så sätt bekanta och närma mig den insamlade empirin. För att exemplifiera hur en intervju kan se ut medföljer som bilaga en exakt utskrift av en sådan (bil. 4).

Resultatredovisningen består av de slutsatser som materialet och bearbetningsmetoden ger underlag för. I det här aktuella fallet har det gått till så att jag placerat in de citat och referat ur intervjuerna vilka passar in under de av mig uppställda rubrikerna. Dessa rubriker svarar i sin tur mot de i uppsatsen ställda frågorna.

I analysen gör jag en koppling till, de av mig begagnade teorierna, för att beskriva skeendena och arbetet på FS. Det är viktigt att grunden för slutsatserna framgår på ett sådant sätt att läsaren ska kunna bedöma resultatets validitet. Det är av speciell betydelse inom den hermeneutiska metoden att man med mycken tydlighet klargör sin förståelse, då den i hög grad påverkar tolkningen. Forskaren kan inte frigöra sig från sina förväntningar, farhågor, åsikter, fördomar, känslor och värderingar. Men genom att medvetandegöra dem i möjligaste mån kan man aktivt pröva om de tolkningar man gjort påverkats av dessa och söka andra tolkningsmöjligheter (Starrin, 1994).

Förförståelse

Min relation till FS består i att jag är en av de socionomer vilka anställdes där i samband med omorganisationen inom Socialtjänsten. På FS har jag en profilerad tjänst riktad mot kris och samtalsterapi. Jag tillhör samma personalgrupp som de övriga på FS, vidare så fikar jag tillsammans med dem och deltar även i samma handledning. Dessutom har jag kamrathandledning med mina kollegor i vissa av deras samtalskontakter. Mina hjälpsökande är antingen allmänhet vilka tar direktkontakt, eller så är det personer som blir "remitterade" (något formellt remisskrav finns ej) till mig från andra verksamheter t ex vårdcentral och psykiatri. De personer som har blivit intervjuade i denna undersökning har jag ej haft någon behandlingskontakt med. Dock känner de

givetvis till mitt arbete eftersom jag befinner mig i samma lokal vari den öppna verksamheten bedrivs.

En omständighet vilken bidrog till mitt intresse för att göra denna studie var den skillnad i kontakten mellan de hjälpsökande och de professionella på FS jämfört med min tidigare arbetsplats, socialkontoret. Jag märkte det i mina egna möten men noterade det även i den övriga verksamheten. Det var någon slags "förtrolighet" i relationerna som gjorde mig nyfiken. Denna känsla av "förtrolighet" låter sig inte helt enkelt beskrivas, men nyfikenheten på den har säkert funnits med och påverkat mig i arbetet med den här uppsatsen.

De av mig beskrivna teorierna färgar givetvis min tolkning av den insamlade emperin (den psykodynamiskt orienterade psykologin). Dessa teorier ligger även till grund för det arbete med kris och samtalsterapi vilket jag bedriver. Man kan väl säga att det med all tydlighet framgår att jag ser människan som en social och aktiv varelse, med detta menar jag att människan är relationssökande och ansvarig för sitt liv och sina handlingar. Kära läsare, jag ska dock inte fördjupa mig i detta förvisso intressanta ämne, då det här arbetet knappast är tänkt som en filosofisk avhandling, däremot så är det viktigt att man enligt god hermeneutisk tradition klagör sina värderingar och erfarenheter.

Vidare anser jag att det psykosociala arbetet i hög grad handlar om att verka för varje människas rätt till en anständig tillvaro. De problem en människa söker hjälp för hänger ihop med den sociala kontext hon befinner sig i, men de är också ett resultat av individuella förhållanden, t ex hur relationen till viktiga personer under uppväxten har gestaltat sig. Detta innebär enligt mig att det psykosociala arbetet innehåller ett psykologiskt, socialt men också ett samhälleligt perspektiv. Att möta människor som befinner sig i en social situation med faktiska stressfyllda omständigheter såsom arbetslöshet, kan inte enbart mötas med ett psykologiskt förhållningssätt där man t ex söker orsaken till problem i obearbetade omedvetna inre driftskonflikter. Jag tror att en ensam isolerad arbetslös besökare på FS är mer intresserad av att hitta gemenskap och en social roll, än att ägna sig åt djup psykanalys. En hungrande föredrar bröd framför Beethooven.

Trots ihärdiga försök från samhällets sida att särskilja mänskliga problem utifrån somatiska, psykologiska eller sociala orsakade omständigheter så har den mänskliga varelsen insisterat på att hon inte går att dela upp på detta sätt. Av någon anledning har man ofta, inom den människovårdande verksamheten fått för sig att när t ex en människa drabbas av psykisk ohälsa så försvinner därmed dennes behov av en "normal" tillvaro. Med detta menar jag för att tala klarspråk, att man t ex inom psykiatrin helt fokuserat på det de anser vara "sjukt" och helt

förringat de friska och resursstarka sidorna hos personen ifråga. Denne har naturligtvis sådana, och även de allmänmänskliga behoven av relationer, sysselsättning, upplevelse av sammanhang osv finns kvar även om ett skede av psykisk skörhet har inträtt i dennes liv. En tanke som slår mig när jag skriver detta är: Jag undrar hur många av de personer vilka tilldelats en psykiatrisk diagnos, har resulterat i en självuppfyllande profetia (hemska tanke).

Om att förstå och att hjälpa

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga att psykosocialt arbete, förutom ett rent teoretiskt och tekniskt kunnande, också kräver något mer av den som vill praktisera denna profession. Det handlar om självkännedom, men också om att man har en medvetenhet om de existensiella "spörsmålen", då dessa enligt mig aktualiseras på ett speciellt sätt i mötet med människor i kris och/eller annan psykosocial utsatthet. Jag lånar ett citat från Sören Kirkegaard vilket jag tycker på ett bra sätt uttrycker vad ett gott psykosocialt arbete innebär, citatet ger också underlag för en diskussion kring några begrepp som jag tycker är viktiga inom det psykosociala arbetet. Jag tror också att resonemanget till en del beskriver min förförståelse av uppsatsens ämne. Citerat av Gordan, (1996) ur Kirkegaard (1969):

"Om jag vill lyckas med att föra en människa mot ett bestämt mål måste jag först finna henne där hon är och börja just där. Den som inte kan det lurar sig själv om hon tror att hon kan hjälpa andra. För att hjälpa någon måste jag visserligen förstå mer än vad hon gör, men först och främst förstå det hon förstår. Om jag inte kan det hjälper det inte att jag kan och vet mera. Vill jag ändå visa hur mycket jag kan så beror det på att jag är fåfång och högmodig och egentligen vill bli beundrad av den andre istället för att hjälpa henne. All äkta hjälpsamhet börjar med ödmjukhet inför den jag vill hjälpa och därmed måste jag förstå att detta med att hjälpa inte är att vilja härska, utan att vilja tjäna. Kan jag inte detta så kan jag inte heller hjälpa någon". (Gordan, 1996 s 119 f)

Jag vill dock göra ett par förbehåll, Kirkegaard använder termerna "förstå" och "hjälpa", dessa kan tolkas på många sätt.

Jag menar att verklig förståelse av en människas inre värld inte är möjlig. Att påstå att man fullt ut förstår en annan människas livshistoria såsom denne själv uppfattar den, förefaller mig vara något förmätet. Däremot kan man rent språkligt säga att man mottagit och tytt ett budskap, detta kan ske både verbalt och icke verbalt. Man kan även ha ett genuint och empatiskt intresse i att **försöka** förstå en annan människas självförståelse och hjälpa denne. Den som påstår att hon förstår den andres inre och yttre verklighet menar även då i konsekvensens namn att denne vet vad som är bäst för den andre.

Det här med att hjälpa kan tyckas vara självklart och ganska okomplicerat, men riktigt så enkelt tror jag inte att det är. Varför väljer vissa människor att bli så kallade "hjälpare"? Jag tror knappast att det är någon tillfällighet. Som jag ser det är det viktigt att man som professionell "hjälpare" försöker medvetandegöra vems intressen det egentligen är man agerar. I definitionen av begreppet välfärd tog Nordenfelt upp att plikten gentemot sina medmänniskor kan innebära välfärd. Detta är alltså någon slags "altruism", man gör något i oegenintresse. Och visst, det är gott så. Men som sagt, jag tror det hela kan ha mera psykologiska dimensioner. Låt mig ta ett exempel ur min egen personliga erfarenhet. Eftersom jag har ett visst funktionshinder (jag är rullstolsburen och synskadad) händer det ibland att människor i all välmening erbjuder mig hjälp i olika situationer. Detta tycker jag är hyggligt och är för mig till stor nytta. Dock så händer det att jag emellanåt vänligt men bestämt avböjer hjälp. Då har det hänt mer än en gång att den frågande ändå insisterat och i vissa fall (sällsynta tack och lov) har gått till handgripligheter, alltså "hjälp till" i alla fall. Det har fått mig att fundera över i vems intressen vederbörande handlar. Kan det vara så att "hjälparen" själv i det här fallet har så stora behov av att till exempel känna sig uppskattad och värdefull? Jag tror det, och jag tror även att "professionella" hjälpare kan drabbas av samma syndrom. Det är därför viktigt att man inför sig själv gör klart i vems intressen olika interventioner görs, är det för att det ska bli en verklig hjälp för den hjälpsökande, eller kan det vara för att tillfredsställa någon "neuros" hos behandlaren själv.

REFLEKTIONER KRING UNDERSÖKNINGEN OCH DESS METODIK

Eftersom studien i hög grad bygger på intervjuer av ett litet antal av FS:s besökare är möjligheten att dra generella slutsatser begränsade, detta är inte heller syftet när man arbetar med en hermeneutisk metod. Däremot ger materialet en djup kunskap vilken i sig på ett trovärdigt sätt återspeglar generella fenomen och upplevelser hos de intervjuade. Intervjupersonerna är dessutom strategiskt utvalda för att ge maximal validitet givet det antal personer vilka kunnat delta i undersökningen.

En kritisk fråga man möjligen kan ställa angående arbetets upplägg och urval av intervjupersoner är: Varför har inga personer vilka ej funnit sin plats eller inte alls känner till FS:s verksamhet intervjuats? Mitt "ödmjuka" svar på den frågan blir att detta har inte varit uppsatsens syfte. Att göra en sådan granskning av verksamheten skulle i och för sig ha ett stort värde. Dock har jag valt att fokusera studien kring de personer vilka faktiskt medverkar i FS:s arbete. Givetvis finns det en risk med det här upplägget av studien, men även med FS:s

verksamhet, nämligen att de mest sköra återigen hamnar på undantag, till förmån för de mer "resursstarka" vilka prioriterar sig själva och som kan bilda en kärngrupp i verksamheten. Dessa frågor skulle må gott av att studeras vidare men har alltså ej kunnat inrymmas i denna uppsats.

Det är en förutsättning i en sådan här studie att det mellan den intervjuade och intervjuaren etableras en någorlunda vettig dialog.

En allmänt känd felkälla när man använder sig av intervjuer som metod, är samspelet mellan den intervjuade och intervjuaren. Sådant som kan påverka är t ex på vilket sätt den intervjuade uppfattar intervjuaren. Detta kan leda till att den intervjuade överdrivet idealiserar eller kritiserar verksamheten. Den intervjuade kan vidare förvänta sig att denna ska bli examinerad eller inspekterad. Andra kan utnyttja intervjutillfället för att avreagera sig eller göra det hela till en terapeutisk session. Även tänkta förväntningar hos den intervjuade spelar in. En annan risk kan vara att frågeställarens personlighet påverkar den intervjuades svar. Intervjupersonen kan t ex svara så som hon tror att det förväntas av henne och därmed inte så som vederbörande själv anser.

Det faktum att jag själv har min verksamhet placerad på FS och att jag tillhör samma personalorganisation inverkar givetvis på de svar jag erhållit på mina frågor och även på vilket sätt jag kommit att tolka och analysera materialet. Dock så tror jag inte denna omständighet i någon högre grad påverkat det resultat jag kommit fram till. Även om min tjänst formellt tillhör FS:s organisation så är arbetet av den karaktären att den bedrivs i högsta grad självständigt. Detta har att göra med de terapeutiska ramarna (definition av samtalsstruktur, rum, procedurer, rollfördelning). Alltså, de som besöker mig för kris och samtalsterapi deltar normalt sett inte i den öppna verksamheten. Några formella hinder för detta föreligger naturligtvis inte, utan har mer att göra med den olika karaktären på målgrupp. Även om mitt arbete är förlagt till FS:s lokaler, så använder t ex de flesta av mina besökare en speciell ingång, vilken leder till mitt samtalsrum. Anledningen till denna lösning är för att i möjligaste mån respektera den besökandes rätt till konfidentialitet.

DEL II

Nu faller regn på löv
Nu faller löv från gren
Nu skymmer det mitt på dan
Det mörknar på stadens scen
I parken där ungarna lekte och jagade runt hela dan där krattar man undan sommarn
Hösten har kommit till stan
Du vill inte gå upp idag
Det finns inget som lockar dej mer
Det är inget du vill säja eller ha mer än en varm vrå där du kan sjunka ner

Heartbreak Hotel har stängt för säsongen men jag blir din nattportier om du vill
Och kastar du dej av och an i sömnen ska jag hålla dej tills du blir still
Jag ska hålla dej tills du blir still

Det tar tid för tårar att torka
Så är det för var och en
Du måste igenom vintern om du vill se sommarn igen

Dom svarta hålen öppnar sej och du har ingenting att hålla dej i
Det du känt så väl är plötsligt främmande
Din egen röst går dej förbi
Till och med din egen röst går dej förbi

Men du är aldrig så ensam som du tror
Månen är din syster solen din bror
Du är aldrig så ensam som du tror
Det kommer en främling han vet var du bor
Han kommer längs vägen smutsig och trött han har en hälsning från nån som han mött
Du är aldrig så ensam
Aldrig så ensam
Du är aldrig så ensam som du tror

Jag minns hur ditt skratt kunde få folk på gatan att stanna upp och vända sej om
det var alltid du som tröstade dom slagna
Det var alltid du som stöttade dom
Din dörr var alltid öppen dag som natt och dom kom till dej och du gav av din tid
och medlidande och kärlek och dom skänkte dej nån slags frid
Du trodde det var ömsesidigt
Du trodde det var en fråga om att ge och ta
Du hade din betydelse
Det var till dej dom kom varje dag
Sen tog dom allt dom kunde och lämna dej kvar vid en fläckig duk
och ett sprucket glas och allt dom sa bakom din rygg sen och tistlarna dom satte i din vas

Nu är du bitter och vill va ifred
Nu är världen bara lögner och svek
Jag trodde du visste jag trodde du förstod att det här är ingen lek
Det här är knappast nån lek

Men du är aldrig så ensam ...
Ulf Lundell   Aldrig så ensam

5. TEORIER

Någon explicit formellt utformad teoretisk referensram finns ej för arbetet på FS förutom de av mig tidigare redovisade målformuleringarna. De här nedan beskrivna teorierna har valts av mig personligen och ska inte belastas personalen på FS.

MASLOWS BEHOVSHIERARKI

I det här sammanhanget är det svårt att gå förbi den numera klassiska Maslowska behovshierarkin. Jag tycker även att den är intressant utifrån livskvalitébegreppet.

Vad Maslow gör i sin modell är att kategorisera mänskliga behov. Dessa kategorier har han satt i relation till varandra. Idéen med modellen är att beskriva hur en människas behov måste bli tillfredställda på en viss kategori innan hon kan gå vidare till nästa kategori. Denna modell brukar också beskrivas som en trappa där man måste ta ett steg för att nå upp till nästa.

Figur 2. Maslows behovshierarki.

På den första nivån finns de fysiologiska behoven. Alltså, sådant som kroppen behöver för att kunna fungera såsom föda, värme och sömn. Om en människa lever i konstant brist på dessa nödvändigheter riktas alla hennes aktiviteter mot att få dessa behov tillfredsställda. Nästa nivå är behovet av trygghet d v s att slippa uppleva hot till liv och lem. När de fysiologiska behoven är tillgodosedda kommer aktiviteterna att syfta till att försöka undanröja hoten i tillvaron. En grundläggande trygghet är en förutsättning för att nästa nivå ska kunna uppnås nämligen att söka och uppleva gemenskap. I denna kategori ingår behov av kontakt, tillgivenhet, behov av att umgås med andra och att bli accepterad. När individen lyckas känna gemenskap så blir nästa nivå behov av uppskattning och erkännande. Vi behöver känna uppskattning för det vi gör och den vi är. Vi behöver även känna att våra prestationer värdesätts och blir uppfattade. Maslow har beskrivit de ovan nämnda behoven som bristmotiv, d v s vi behöver få behoven tillgodosedda till en viss grad för att kunna må bra. Psykiska besvär kan ses som en inre oförmåga eller att verkligheten är sådan att behoven inte går att tillfredsställa.

Efter bristmotiven följer utvecklingsmotiven och i den senare ingår kognitiva och estetiska behov. Insikt och skönhetsupplevelser får på denna nivå ett värde i sig själv och är inte beroende av dess praktiska användbarhet. Dessa utvecklingsbehov som att utveckla inneboende anlag och resurser saknar tak. Det finns ständigt nya kunskaper att finna, nya upplevelser att göra och nya inneboende möjligheter som kan frigöras.

Utvecklingsbehoven ska inte ses i samma hierarkiska ordning som bristmotiven. Istället sker en parallell utveckling där de olika typerna av motiv utvecklas samtidigt. Maslows modell ska inte heller betraktas mekaniskt, en nivå behöver inte till fullo vara tillgodosedd för att individen ska kunna ta itu med nästa. Man ska istället se det som att behoven ska vara tillgodosedda så pass att individen orkar bekymra sig om nästa. Det ingår i människans existensiella villkor att behoven är olika aktuella för var och en (Granér, 1991). En reflektion som blir en snygg övergång till nästa stycke. De av Maslow beskrivna kategorierna t ex behov av närhet och kontakt, bekräftelse och uppskattning tycker jag har mycket gemensamt med det objektrelationsteoretiska tänkandet.

OBJEKTRELATIONSTEORI

För att begripliggöra mycket av det som händer i mänskliga möten har objektrelationsteorin (ORT) fått en allt större betydelse inom det psykosociala arbetet. En teori är alltid en förenkling av verkligheten och ska inte heller

betraktas som något mer. Däremot tror jag det är viktigt att man har någon form av teoretisk referensram för att kunna strukturera och förstå vad som sker t ex i relationer mellan människor. Det är egentligen fel att tala om *en* ORT, det finns flera teoretiker som gör anspråk på att företräda denna riktning. Men låt oss ta det från början, och början i det här fallet råkar vara den gode Freud. När jag beskriver ORT har jag valt att ta utgångspunkt från den bekanta psykoanalysen såsom den först presenterades av Freud. Rent pedagogiskt anser jag det vara lämpligt då denna teoritradition och dess begrepp haft en mäktig påverkan inom det humanvetenskapliga området och är relativt bekant för de flesta läsarna.

ORT har som sagt sitt ursprung i den klassiska psykoanalysen. Den klassiska psykoanalysen har utvecklats sedan Freuds dagar, men tonvikten ligger fortfarande på förståelsen av de inre omedvetna driftskonflikterna (sexualitet och aggressivitet). Om inte människan lyckas finna godtagbara kompromisslösningar för dessa konflikter, anses det ligga till grund för ångest, neuroser, psykiska eller psykosomatiska symtom. Här lägger man en stor vikt på vilket sätt barnet i den falliska fasen löser den s k oedipalkonflikten, d v s att barnet "förälskar" sig i föräldern av motsatt kön och känner rivalitet med föräldern av samma kön. Enligt den klassiska psykoanalysen har de flesta neuroserna sitt ursprung i denna konflikt. Den vuxnes svårigheter att klara av intimitet kan t ex ha sitt ursprung i barndomens slitningar mellan intensiv kärlek och ett lika intensivt hat till modern. Dessa tidiga barndomsupplevelser har internaliserats d v s integrerats i den vuxnes personlighet. Utvecklingen inom den klassiska psykoanalysen har främst handlat om vilken betydelse man ska tillmäta de olika drifterna (alltså, en betoning av det intrapsykiska) (Gordan, 1996). Fromm (1982) skrev i sin klassiska bok *Flykten från friheten* att psykoanalysens syn på människan såsom den beskrevs av Freud, var att människan är antisocial. Med detta menade Fromm att de av Freud beskrivna drifterna var själva motivatoren i kontakten med andra människor. Alltså, det primära var inte relationen i sig själv utan det var i syfte att tillfredsställa drifterna som relationer uppstod. Som ett svar på denna rigida syn på människan växte ORT fram. I dessa teorier söker man andra förklaringar än enbart omedvetna internaliserade driftskonflikter, däremot så har synen på det omedvetnas betydelse i allmänhet inte ifrågasatts. Freuds "upptäckt" och beskrivning av det omedvetna är numera allmänt accepterad inom de flesta inriktningar av psykologin. Vad man främst intresserat sig för inom ORT är betydelsen av relationer till de viktigaste objekten. Här betonas speciellt relationen mellan barn och dess närmaste. Barnets upplevelse av att ha blivit älskad och sedd i relationen till sina närmaste anses vara av avgörande betydelse för personlighetsutvecklingen (betoning av det interpersonella). Barnets erfarenheter av omvårdnad och närhet i viktiga relationer ses som förklaring till svårigheter att som vuxen känna tillit i sina relationer till andra människor. Denna

tyngdförskjutning från drifternas betydelse mot att betona relationernas stora roll för personlighetsutvecklingen får även praktiska implikationer. Enligt ORT är det i den verkliga relationen man kan uppnå ökad mognad och integrering. För hjälpare som möter psykiskt sköra individer ger detta synsätt en helt annan grund för arbetet. Det är i verkliga relationer som det ges en möjlighet att åter bearbeta tidigare negativa erfarenheter. En känd svensk företrädare för ORT-traditionen, Tudor-Sandahl (1992) skriver:

"En psykoterapeut som tror på den verkliga händelsernas betydelse kommer även att inse vikten av den terapeutiska omgivningen. En terapeut som är inriktad på miljömässiga faktorer tänker sig troligen att vad patienten behöver är en ny omgivning som i vissa viktiga hänseenden skiljer sig från barndomens för att han ska få en andra chans att ta meningsfulla beslut och hitta mer upplysta eller konstruktiva handlingsmönster. Den nya miljön som den terapeutiska miljön innebär underlättar inte bara insikt utan också patientens växande." (s 71)

ORT bär en känsla av positiv prägel då människans utveckling ses mer dynamiskt än t ex inom den ortodoxa psykoanalysen. Men att en teori är positiv ger den inget berättigande i sig, dock så har modern spädbarnsforskning vidimerat betydelsen av de tidiga objektrelationerna (Hafnesköld, 1992; Hafnesköld, Mothander, Risholm, 1995). Den amerikanske spädbarnsforskaren och psykonalytikern Daniel Stern (1985) har beskrivit dessa fenomen och även diskuterat människans personlighetsutveckling, enligt en utvecklingslinje. Detta i motsats till, vad man inom den psykoanalytiska teorin, tidigare beskrivit som en utveckling i faser. En konsekvens av det ovan nämnda perspektivet blir därmed att den inom psykoanalysen begagnade idén om att psykiska symtom kan härledas till en fixering, vid någon av de olika faserna i barnets psykosexuella utveckling inte fungerar som förklaringsmodell. I den klassiska psykoanalysen har dessa faser följande indelning: det orala, anala, falliska/oidipala och latensstadiet, Freud såg adolescensen som en brygga mellan den diffusa infantila sexualiteten med dess olika erogena zoner och den genitalt dominerade vuxna sexualiteten. Enligt företrädare för den ORT-inriktningen håller inte detta längre som en förklaringsmodell, inom ORT talar man istället om ett "kumulativt trauma", vilken följer med i den tidigare nämnda utvecklingslinjen. Det innebär att man ej kan härleda psykiska symtom till fixering i en specifik fas, utan de ses som resultat av en kvalitativ brist i objektrelationerna (Carlberg, 1994; Cullberg, 1995).

En annan tidigare icke omstridd tes inom den klassiska psykoanalysen, som fått ge vika för de nya rönen, är påståendet att spädbarnet skulle befinna sig i en autistisk fas initialt efter födelsen (Mahler, m fl, 1975). Stern har visat att barnet från allra första början har ett aktivt och kompetent själv (Stern, 1985, 1991) - Något som jag tror mödrar känt till i alla tider -. En annan teoretiker som diskuterat utvecklingen utifrån ett ORT-perspektiv är den engelske barnläkaren

och psykoanalytikern D W Winniecott (Tudor-Sandahl, 1995). Han har lanserat flera begrepp som både beskriver vad som händer i den tidiga mor-barnrelationen men också vad som sker i terapirummet.

Övergångsobjekt, mellanområde, överföring och projektiv identifikation

Begreppen i denna rubrik har sitt ursprung i klinisk och teoretisk verksamhet bedrivna av psykoanalytiker och psykoterapeuter. Men begreppen är även gångbara när man ska beskriva kvalificerat psykosocialt arbete (Hessle, 1991).

Övergångsobjekt är den term D W Winniecott lanserade för att beskriva den ägodel vilken för barnet får en speciell betydelse. Denna ägodel kan vara t ex en trasa eller ett mjukt djur (Fhanér, 1988). Winniecott hävdar att det mellan barnet och den yttre världen finns ett mellanområde. I detta gränsområde mellan subjektiv verklighet och den yttre världen, fungerar övergångsobjektet som ett hjälpmedel för barnet att särskilja sig från världen utanför sig själv. I Winniecotts teorier beskrivs barnets relation till övergångsobjektet som en illusion, vilken både den inre och yttre världen lämnar bidrag till. Barnets bindning till övergångsobjektet blir ofta starkt. Läsaren kan kanske påminna sig en sådan händelse antingen från sin egen barndom eller när något av de egna barnen glömt sin snuttetrasa och vilka konsekvenser detta fick! Winniecott menar vidare att det är viktigt även för den vuxne människan att slå vakt om det mellanliggande området, "det illusoriska området", då det följer med i människans hela utveckling. Den svenske läkaren och psykoanalytikern Claerence Crafoord (1994) har beskrivit detta mellanliggande området så här: Allt det osynliga, det aningslöst förmedlade som finns som ett ackompanjemang i vårt uppträdande och som är en viktig del i det som döljs samtidigt som vi medvetet berättar eller som avslöjas medan vi samtidigt försöker dölja sådant som vi tycker är obehagligt. Enligt Crafoord är detta sådant som de hjälpsökande inom människovården växt upp med. De är därför oerhört uppmärksamma och perceptiva för alla våra omedvetna flöden. Dessa uppsnappas som gensvar eller brist på gensvar. När detta återges av dem vi möter får vi ofta oss själva serverade tillbaka i deras, både öppna men kanske än mer osynliga, speglingar av oss själva. En konsekvens blir då att vi människor ständigt speglar varandra, både i det vi döljer men också i det vi röjer om varandra. Ibland börjar vi i vår omedvetna ömsesidiga lyhörddhet att härma och likna varandra. Alla dessa flöden leder till flera skikt av presentationer, dolda och rjda berättelser följda av speglingar i jakten på gensvar. Dom pågår oavbrutet i alla möten och de olika bilderna tar plats och skapar reaktioner i vårt inre. Automatiskt, kreativt och spontant speglar vi hela tiden det som riktas till oss genom berättelsernas

uttalade och outtalade utsagor. Vi för en spontan och ordlös dialog i vårt inre, tar emot budskap via vårt inre lyssnande, bearbetar dem och ger dem tillbaka på ett sätt vi aldrig helt kan kontrollera. Genom vår hållning, våra rörelser, vår förnimmelse, vårt förmedlande av kroppsspänningar och hudfärg men också genom blickarnas och ögonens intensiva spel. Som barn lär vi oss så småningom på ett naturligt sätt hur formuleringar kan göras, en legering sker mellan det vi omedvetet och känslomässigt utbyter och det vi kan formulera eller förstå i ord. Men innan dess måste mycket av berättelserna omformuleras med hjälp av lekar, sagor, ramsor och symboler. Det är så menar Crafoord, barnet tillägnar sig språket, i denna kroppsliga, rabblande, ramsande, lekande förmedling i ett förspråkligt umgänge med föräldrarna och den övriga omgivningen. Många av de hjälpsökande inom människovården behöver denna slags förmedling. De måste också lockas ut med någon slags lek eller dans på ett förspråkligt område, innan förståelsen kan komma och innan en varaktig hållbar känslomässig relation kan bereda vägen för ett fungerande språk eller ett fungerande umgänge. Nämda författare tar även upp humorn som ett hjälpmedel i att etablera en sådan kontakt (Crafoord 1994). - Vad gäller humorns "användbarhet" inom det psykosociala arbetet håller jag med Crafoord, men jag vill göra ett tillägg. Att använda humorn som ett "redskap" i det terapeutiska arbetet, innebär att detta enligt mig måste göras med en väl avvägd "timing" och tonkänsla, annars kan det hela riskeras att bara bli plump och ge intryck av oseriositet -.

Kan manne FS vara ett sådant område som det angavs ovan, där samspråk och utveckling möjliggörs?

Winnicott (1981) påpekar lekens vitala betydelse under människans levnads- och mognadsprocess i sin helhet. Vad Winnicott försöker beskriva med begreppet övergångsobjekt är bara en aspekt av det, till synes osynliga, men ändå vitala livsområden som tidigare förbisetts utav de ortodoxa psykonalytiskt orienterade teoretikerna. Dock så var Winnicott knappast först med att uppmärksamma det "illudoriska", konstnärers, musikers och författares verk innehåller och har hämtat mycket av sitt material från detta mellanliggande område.

Denna brygga, "övergångs fenomenet", är skapat av barnet mellan dennes inre värld och den objektiva yttre verkligheten. Övergångsobjektet, (trasan eller vad det nu är för någonting), är barnets första "icke jag" ägodel. Detta objekt blir fyllt med innebörder, vilka ger barnet tröst och trygghet och övergångsobjektet representerar barnets första kreativa akt (Carlberg, 1994). Dessutom kvarstår objektet trots barnets häftiga kärlek och utfall, detta medger barnet möjlighet att inom sig införliva, "livets realiteter", t ex att modern inte enbart alltid är god. Detta mellanområde av erfarenhet är den mänskliga kreativitetens källa enligt

Winnicott (Igra 1983). Men i och med att snuttetrasan har lagts av innebär det inte att fenomenet har upphört, utan det kvarstår i nya former. Människan fortsätter livet igenom i skiftande mogna och kreativa former att bearbeta förhållandet mellan den inre och yttre verkligheten (Winnicott, 1981).

Enligt Igra (1983) är överföring ett känt begrepp och det är väl beskrivet inom den psykoterapeutiskt inriktade litteraturen. Med överföring menas tendensen hos en individ som går i psykoterapi att uppleva terapeuten som förkroppsligande av individens olika aspekter av inre objektrelationer. Personen kan t ex känna önskningar och rädslor i relation till sin terapeut som kan upplevas som ett föräldraobjekt. Genom att medvetandegöra dessa fenomen kan personen bearbeta tidigare negativa erfarenheter gentemot viktiga objekt. Detta innebär att man i den terapeutiska interaktionen tar personens subjektiva upplevelser på allvar och betraktar dem som "sanna". Tolkningar av personens tidigare barndom får här en mindre betydelse, det är upplevelsen av dessa erfarenheter här och nu som är intressanta. En konsekvens för det praktiska terapeutiska arbetet av det förda resonemanget skulle kunna vara att man t ex inte säger till den hjälpsökande: "Nej, jag är inte som din elaka pappa, utan jag försöker hjälpa dig" (Igra, 1983 s 46). Om terapeuten skulle säga så innebär det att denne avbryter "lekandet" och det "illusoriska mellanområdet" försvinner. En annan konsekvens är att om den hjälpsökandes försvar har "rivits" ner, så måste terapeuten kunna ta emot detta material och "stå pall" för det. Med försvar menar jag den betydelse termen ges inom den psykodynamiska teorin, d v s medvetandets tendens att avvärja hotfulla, ångestväckande och på andra sätt obehagliga föreställningar, ex på försvarsmekanismer är bortträngning, intellektualisering, förnekande, projektion, splitting och utagerande. All den tidiga ångest och förvirring som kan komma till uttryck måste kunna härbärgeras av terapeuten. Vid kristerapi är det nödvändigt att detta förhållande speciellt beaktas, då man i förväg inte kan veta vad för typ av material som kommer upp i samband med krisen. Den aktuella krisen kan t ex aktualisera tidigare obearbetade negativa erfarenheter av viktiga objektrelationer. Att "riva" försvar har givetvis inget självändamål, tvärtom, dessa fyller en viktig funktion utan vars hjälp tillvaron skulle bli outhärdlig. Under vissa omständigheter t ex vid kristerapi gäller det istället för terapeuten att stärka försvaren och fungera som ett "hjälpjag". Däremot kan det vara av värde att öka förståelsen av försvaren, om de leder till att personens sätt att tolka och handla orsakar problem i dennes liv. Genom att en djupare förståelse uppnås av vilka bakomliggande betydelser som finns i försvaren, ger det personen en chans att hantera tillvaron på ett mer moget och integrerat sätt, en utvidgad repertoar av tolknings- och handlingsalternativ i tillvaron möjliggörs. Takten och graden av sådana interventioner bestäms av den hjälpsökande själv och av dennes personlighet samt av vad den allmänna situationen i övrigt tillåter. Det är alltså inte

återupplevelser av tidigare trauman (katarsis) och insikter i psykoanalytisk mening man först och främst söker inom ORT, utan det är skapandet av tillitsfulla relationer som i sin tur kan medge en möjlighet till förändring för den hjälpsökande (Cullberg, 1995; Gordan, 1996).

De angivna förhållningssätten kräver mognad och teoretiskt kunnande hos vederbörande terapeut. Saknas detta får hela projektet ses som enbart kontraindicerande. Men när det fungerar så innebär det i praktiken att terapeuten fungerar som ett övergångsobjekt och i det terapeutiska rummet skapas ett, "illusoriskt mellanområde", där den hjälpsökande kan testa sin inre värld i förhållande mot den yttre verkligheten (Tudor-Sandahl, 1995).

Projektiv identifikation

Projektiv identifikation är ett annat begrepp som har haft en stor betydelse inom ORT. Det var den engelska barnanalytikern Klein M som först introducerade begreppet projektiv identifikation. Klein menade att projektiv identifikation är spädbarnets primära kommunikationsmedel. Enligt Klein kan fenomenet beskrivas som en grupp fantasier och med den förknippade objektrelationer, som syftar till att spädbarnet i fantasin gör sig av med icke önskvärda aspekter av det egna själv. Dessa icke önskvärda aspekter eller "delar" deponeras i en annan person (oftast modern) och slutligen "återtas" det eller ges åter av modern i en "bearbetad" form som barnet kan assimilera känslomässigt (Igra, 1983).

Begreppet har dock genomgått en stark teoretisk utveckling sedan dess. Det finns ett flertal beskrivningar av fenomenet, så här skriver t ex Egidius (1995) i sitt Psykologilexikon angående projektiv identifikation: "eliminering av en oönskad sida av individens jag genom projektion av den på en annan person för att senare återta den i bearbetad form" (s 212).

Crafoord (1994) skriver angående projektiv identifikation och menar bl a att det i en tjänstemannaroll oftast hör till att vara strikt, formell och relativt värdeneutral och då går det inte an att vara alltför känslös. Det kan gå dithän att vi inte känner våra egna känslor eftersom det finns ett ideal som säger att vi ska lägga band på oss. Det kan hända att socialarbetaren håller på det formella och neutrala och blandar inte in sina personliga känslor. Dessa och andra ideal kan leda till att vi inte ens förnimmer de känslor som en skildring väcker hos oss eller som stimuleras av ett tilltal som vi oförmodat möter. Det är först under senare årtionden som man inom terapeutiskt arbete på allvar har uppmärksammat att lyssnandet till de egna känslorna ofta ger viktig information om den hjälpsökande, och är en del av det denne omedvetet förmedlar till oss. De här känslorna ansågs tidigare vara ett hinder för förståelsen av en berättelse (i

Freuds tidiga skrifter benämnde han detta fenomen som bristande mognad hos terapeuten). Dock så har man på senare tid insett att lyssnarens känslor också är en viktig del av behandlingen och att det därför är viktigt att uppmärksamma dessa. Positiva känslor som sympati eller värme är ofta lätta att känna igen, det är svårare med känslor som rädsla, ilska eller förakt. Särskilt när dessa känslor förefaller ologiska i sammanhanget eller oförklarliga i en annars vänlig atmosfär, är det viktigt att ta de på allvar och lyssna till de budskap de för med sig. Det kan t ex finnas ett försåtligt eller dolt hot i det berättade och kanske särskilt i tilltalet. Det kan vara att han eller hon omedvetet placerar en känsla hos behandlaren genom en projektiv process. Behandlaren kan känna sig rädd för att den hjälpsökande själv gör det, eller får behandlaren att känna sig hjälplös för att omedvetet tala om hur hjälplös den hjälpsökande själv är. Självfallet är detta en del av det empatiska lyssnandet och kanske svårt att skilja från detsamma, men samtidigt är det något som händer inom behandlaren. Det är alltså avhängigt av vilken kontakt behandlaren har med sina egna känslor för att den projektiva identifikationen ska kunna bli en resurs i det psykosociala arbetet (Crafoord, 1994; Gordan, 1996).

Den karaktärestik jag ger av projektiv identifikation tar sin utgångspunkt i det psykosociala arbetet. Jag tror nämligen att många av de psykosocialt utsatta människorna saknar ett språk för att förmedla sin utsatthet. Då blir den projektiva identifikationen ett hjälpmedel för dessa personer att kommunicera och hantera sin problematik. I det psykosociala arbetet kan man som regel säga att den icke verbala kommunikationen är mycket betydelsefull, framför allt med anledning av att många hjälpsökande saknar ett utvecklat verbalt språk att förmedla sin historia i förhållandet till omvärlden. Detta innebär att det i behandlingsrelationerna uppkommer förspråkliga kommunikationsformer, såsom projektiv identifikation (Hessle, 1991). För att mer konkret åskådliggöra vad som menas med detta fenomen vill jag ge ett exempel.

Låt oss säga att hjälpsökande A inom sig bär en stark känsla av maktlöshet och övergivenhet. Som ett försvar överflyttas själva det outhärdliga till hjälparen B, vilken inom sig upplever denna känsla. Denna projicering från A till B sker helt omedvetet. Genom detta försvar/kommunikation blir traumat för A mer uthärdligt. Hjälparen B kan uppleva det hela som mycket betungande, speciellt om det saknas medvetenhet om dessa processer. Men om hjälparen B lyckas ta emot och härbärgera "traumat", så innebär det en stor lättnad för A. Nästa steg blir då att B i bearbetad form återför de känslor vilka ursprungligen varit outhärdliga för A (introjektiv projektion). Lyckas man med detta kan den projektiva identifikationen bli en viktig resurs i det psykosociala arbetet. Denna förmåga att både upptäcka och härbärgera den hjälpsökandes just då outhärdliga känslor, utgör basen för hjälparens empatiska förmåga (Hessle, 1991).

Hjälparen har en viktig uppgift när denne upptäcker att de känslor vilka växer fram i kontakten med den hjälpsökande är en del av den hjälpsökandes känslomässigt outhärdliga repertoar. Hjälparen måste finna ett sätt att förmedla att den hjälpsökandes känslor är möjliga att härbärgeras av hjälparen. Ett väsentligt steg i denna process är dock att hjälparen kommunicerar en bekräftelse till den hjälpsökande att känslospellet har gått fram (Hessle, 1991).

Alltså, hjälparen kan omedvetet ta emot den hjälpsökandes känslor av t ex maktlöshet och övergivenhet. Uppmärksammas inte dessa fenomen kan de i sin tur t ex leda till utbrändhet och konflikter i arbetsgruppen. Det är därför av stor betydelse att man har tillgång till kvalificerad handledning för att medvetandegöra dessa skeenden (Crafoord, 1994).

NÄTVERKSTEORI OCH METODIK

Om relationen är båten, så kan man säga att nätverket är seglet i arbetet på FS. Nätverket är det sammanhang vari relationerna kommer till uttryck. Detta är ett synsätt vilket finns med som en naturlig och integrerad del i arbetet på FS. Med nätverk menas naturligtvis inte bara kontakten mellan de som besöker och arbetar på FS, utan framför allt de nätverk som byggs upp mellan besökarna, men även gamla nätverk vilka åter tas till vara (personlig kommunikation).

Flera i personalen har gått utbildning i nätverksarbete och gruppen har även fått metoden sig till dels via handledning. Vad är då nätverksarbete? Man kan säga att det både är en teori och en metodik vilken syftar till att engagera "vanliga människor" i problemlösningsprocessen. Med "vanliga människor" menas här alla som inte är inblandade i processen å professionens vägnar, utan är mer känslomässigt engagerade i problemet eller i personen ifråga. Ett annat syfte med nätverksarbetet är att underlätta för de "icke professionella" och "professionella" att samarbeta på så jämställda villkor som möjligt. Det är en metod som är enkel att genomföra och som på ett åskådligt sätt kan ringa in människors personliga och sociala värld. I nätverksarbete finns det två huvudsakliga arbetsinstrument, nämligen nätverkskartan och nätverksmötet. Dessa finns i en mängd olika varianter och kan anpassas efter det aktuella problemets karaktär men också efter behandlarens förutsättningar (Marklund 1997).

Nätverkskartan

Nätverkskartan används av behandlaren för att den hjälpsökande och behandlaren ska finna ett gemensamt behandlingssammanhang. Själva nätverkskartan ger de inblandade mycket information om den hjälpsökandes liv såsom denne tänker sig det. Även de frågor och kommentarer man ställer under själva ritandet ger den hjälpsökande till delar en ny syn på sitt livssammanhang. Att se alla sina relationer uppritade på ett papper kan för många vara en stark och omtumlande upplevelse. Ritandet och genomgången av kartan kan vara en behandling i sig själv eller vara ett initialt skede i en längre kontakt. Om kartan används initialt i en behandling så kan behandlingen fortsättningsvis bestå i att kartritaren själv mobiliserar sitt nätverk steg för steg, d v s tar kontakt med viktiga personer. Vidare så kan det vara så att den hjälpsökande och behandlaren tillsammans träffar personer, vilka har betydelse för behandlingen och problemets lösning. Hela arbetet bestäms av den hjälpsökande, t ex vilka man ska träffa och i vilken ordning. Utifrån kartan kan olika strategier utformas som kan vara till gagn för den hjälpsökande. Det kan t ex vara att försöka reparera gamla relationer vilka brustit, arbeta igenom konflikter som är hinder i kontakt med viktiga personer eller så kan det vara att söka nya kontakter för att fylla tomrum i nätverket (Svedhem, 1991).

Den instruktion vilken ges när någon ska rita sin nätverkskarta är att placera in de viktiga/betydelsefulla personerna efter känslomässig närhet och avstånd. Därefter tillkommer att binda ihop personer som känner varandra, detta görs genom att dra streck mellan dessa individer på kartan. Man kan även ange kvalitén på relationerna genom att markera dessa med plus eller minustecken, vidare så kan brutna relationer och konflikter märkas ut. Det är alltid den hjälpsökande själv som bestämmer takten och graden av tolkningar av kartan. Här nedan ges ett exempel på hur en nätverkskarta kan utformas (Svedhem, 1991).

Huvudpersonen placerar sig själv i mitten och kartan är vidare indelad i fyra fält. Dessa fält är: familj, släkt, arbete samt övriga.

Figur 3. Nätverkskartan.

Nätverksmötet

Det andra viktiga verktyget i nätverksarbete är nätverksmötet. Dessa kan vara små eller stora, strukturerade eller processinriktade. Vid ett litet nätverksmöte kan det vara så att några viktiga anhöriga bjuds in till en träff för att delta i samtal. Syftet kan vara att sprida kunskap om den hjälpsökandes och behandlarens gemensamma problem och strategi (strukturerat möte). Vid ett sådant tillfälle kan man också få de anhörigas åsikter angående problemet och strategin. Det här förhållningssättet kräver en ödmjuk inställning hos behandlaren, de anhöriga ska inte "läras upp", utan de ska bidra med sina unika erfarenheter och kunskaper. Vid nätverksmötet ska de anhöriga och övriga inbjudna engageras i det som händer. Detta stärker banden hos de olika individerna i nätverket. Men det är även möjligt att mötet kommer fram till att nätverket ska hålla sig på "avstånd" ett tag och då får de behandlande finna sig

tillgodo med detta (ett undantag är om nätverket väljer att dra sig undan på grund av tidigare dåliga erfarenheter av att ha blivit diskvalificerade av behandlare, då får detta tas upp och bearbetas). Vid det stora processinriktade nätverksmötet bjuds hela eller största delen av nätverket in. Vid ett sådant möte kan inte behandlaren ta på sig någon ledarroll, utan det får bli någon utanförstående speciellt inbjuden utbildad nätverksledare som håller i mötet (oftast flera personer). Ett stort nätverksmöte har sin egen process kallad nätverksspiral vilket kräver att en viss metodik följs under mötet. (Svedhem, 1991)

Vid individuell terapeutisk kontakt går det alldeles utmärkt att använda sig av ett nätverksperspektiv. Då utgår man oftast från nätverkskartan och därpå arrangeras små möten eller egen mobilisering av viktiga relationer. I själva ritandet av kartan inbjuds båda parter till en samtalsdialog i ett gemensamt skapande. Man kan även uppmana den hjälpsökande att kontakta viktiga anhöriga eller andra personer för att diskutera teman vilka fört den hjälpsökande till terapin. Dessa kontakter följs sedan upp i den löpande behandlingen (Marklund, 1997).

TIDIGARE FORSKNING

Eftersom den organisationsform vilken kännetecknar FS är unik och jag ej kunnat finna någon motsvarande verksamhet, har jag heller ej funnit någon adekvat tidigare forskning. Det närmaste jag kommit en sådan är en doktorsavhandling (Palmer-Schale, 1997) framlagd vid sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet. I den behandlas en verksamhet kallad Gunnareds gård. Palmer-Schale beskriver Gunnareds Gård som en rehabiliterande verksamhet för samhällets olycksbarn, med alltifrån psykiskt sköra och alkoholmissbrukare till långtidsarbetslösa och socialt isolerade. Tonvikten i arbetet ligger i att beskriva samspelet mellan det administrativa genomförandet av projektet och rehabiliteringsverksamhetens egen utveckling. Här fokuseras problemet på konflikten mellan den byråkratiska linjestyrningen och levande processer. Grundbulten i arbetet på Gunnareds Gård är enligt Palmer-Schale den naturliga föreningen mellan meningsfullt arbete och social gemenskap. Gunnareds Gård är ett minisamhälle i storsamhället som styrs av sina medlemmar och brukare. Initiativ och ansvar uppmuntras, personal och deltagare är varandras lärare och elever. Ur PR:s perspektiv ser Palmer-Schale en utveckling på Gunnareds Gård som går från särlösningar mot mer reguljära integrerade lösningar. I sina slutsatser fastslår författaren att medlemmarna väsentligt har berikat sina liv, en annan slutsats som dras är att de ekonomiska vinsterna är betydande för de olika inblandade organen såsom Socialtjänst, psykiatri och somatisk vård.

DEL III

Jag kunde inte längre se vad det var jag gjorde med mitt liv
Och jag lyssnade inte på nån om dom så kom emot mej med kniv
Jag var mej själv nog jag var kung i mitt hus
När väggarna började rämna kom en ängel i trasor in i mitt rum och sa:
Jag har nånting jag vill lämna

Och jag såg underbara ting
Det var vackert, det var sant
Underbara ting
Det var nytt, men ändå så bekant
Underbara ting
Det fanns glädje, det fanns hopp
Underbara ting och från botten finns bara en väg och det är opp

Jag förnekade allt, jag skyllde på andra
Jag sa: Visst har jag det svårt
Men jag klarar mej om det är nånting jag lärt mej så är det att livet är hårt
Så jag bet ihop och streta mot vinden som så många gånger förr
Plötsligt stod hon bara där framför mej i stormen och öppnade en dörr

Och jag såg underbara ting ...

Jag var så trött på att va trött på mej själv men jag såg ingen väg ut ur skiten
Jag borde ha blivit en vuxen man men i känslorna var jag liten
Jag sökte i öst och jag sökte i väst men jag sökte aldrig i mitt hjärta
Jag klev över tröskeln och nån tog ifrån mej min tomhet och min smärta

Och jag såg underbara ting ...

Ulf Lundell
Underbara ting

6. RESULTATREDOVISNING

Jag har intervjuat/samtalat med 7 personer, tre kvinnor och fyra män. Samtliga personer har haft kontakt med FS allt sedan Socialtjänsten flyttade ut sin personal, fem personer (C,D,E,F och G) hade haft kontakt med FS ännu tidigare.

Här nedan redovisar jag de svar jag erhållit och vilka responderar mot de i uppsatsen tidigare nämnda frågeställningarna. De intervjuades sociala situation och relation till FS presenteras kortfattat inför varje intervjureferat. Ändringar har gjorts i citat och beskrivningar för att respektera de deltagandes rätt till anonymitet och sekretess. Vidare har vissa förändringar i texten gjorts för att förbättra den språkliga förståelsen. Dock förekommer en hel del talspråk, detta för att så mycket som möjligt hålla sig till originalutsagan, men också för att göra texten så levande och autentisk som möjligt. Hur som helst kan inte de redovisade citaten och referaten ge rättvisa åt de samtal och förtroenden vilka ägt rum och delgivits mig. Det är sådana aspekter av kommunikationen som det skrivna språket inte förmår förmedla. Inte ens en exakt utskrift av samtalen skulle kunna återspegla alla dess dimensioner.

På FS finns en dagbok i vilken den som så önskar kan skriva ner sina tankar. Jag har ur den plockat ut en del citat vilka svarar mot uppsatsens frågeställningar. Detta är också ett sätt att levandegöra och beskriva arbetet på FS.

I analysdelen som följer efter resultatredovisningen tar jag upp de slutsatser som materialet ger underlag för, även kopplingar görs till de i arbetet redovisade teorierna.

INTERVJU/SAMTAL MED A

Bakgrund

A är en kvinna i 45 årsåldern, hon är sambo och har bott i Brickebacken i flera år, vidare berättar hon att hon har barn som hon träffar en del men har även kontakt med vissa grannar. Hon är sedan en längre tid tillbaka sjukskriven på grund av en kronisk tarmsjukdom vilken också föranleder stark medicinerings (Ketogan). Kvinnan fick kännedom om FS via ett informationsblad som delades ut till allmänheten. A sökte sig dit och har varit mycket aktiv i verksamheten. Hon har på sistone kommit igång och hon har nyligen börjat arbetsträna på ett företag. A

uppges att hon tidigare haft kontakt med Socialtjänsten men tycker det är mycket lättare att ta kontakt och få hjälp på FS.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Hur har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Det är nästan min enda chans att få träffa människor.

Minst en gång om dagen går jag till Fältstationen, om jag inte gick till Fältstationen skulle jag vara väldigt ensam. Jag vet att man kan komma hit även om man inte mår så bra.

Jag kan få tröst när jag mår dåligt, peppning när jag känner mig osäker. Jag kan fråga om råd i saker jag funderar över. Om man visar att man mår dåligt är en kram aldrig långt borta. Man vågar visa sina känslor, absolut.

Man får nya bekanta och så kan man hjälpa varandra, jag kanske är duktig på något som ingen annan kan och dom är jätteduktiga på något som jag inte kan, att stödja varandra det är viktigt.

Jag är ju med på Fältstationen på pyssel, matlagningskvällar och korgmålning. Det är viktigt, jag behöver inte ha ett jobb där jag tjänar massor med pengar.

Det här med livskvalité har jag fått ompröva, numera är det att jag också behövs. Förut var det så självklart när jag hade barnen hemma och så jobbade jag inom vården. Man behöver inte vara frisk och alert för att behövas, det är skönt att känna att man behövs ändå.

Jag tror det viktigaste är att man får känna att man duger i alla fall..., man behöver inte vara jättebra och jätteduktig, man duger så bra som man är.

Relationen mellan besökarna och personalen, när man kommer hit på morgonen blir man bemött med ett "god morgon och välkommen". Det känns inte som personal och besökare, utan det är mer som kompisrelationer. Jag ser inte dom anställda på Fältstationen som socialsekreterare, utan jag ser dom som mina vänner.

På socialen får man ju beställa tid. Man får gå in till en socialassistent och så sitter man på varsin stol och man pratar om ekonomin och så är det inget mer. Här beställer man ingen tid, man bara går in när man vill. Man pratar om allt, inte bara om ekonomin. Det är lite ledigare former här. Om man vill ha någon att bolla med så kan man ju inte besvära socialassistenterna, det gör man med personalen på Fältis. Då går man hit och häver ur sig allting för den stackars krake som råkar finnas i närheten. Jag tycker det är en väldig skillnad, och just det där att det är bara att komma hit.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Nummer ett är mänsklighet, med det kommer man väldigt långt.

Att någon lyssnar och verkligen hör vad man säger.

Att man behandlar andra människor som man själv vill bli behandlad.

Man måste ha ett förtroende innan man kan börja dra in de andra trådarna, man måste börja med medmänsklighet..., Fältstationen klarar av att behandla en med respekt och medmänsklighet.

INTERVJU/SAMTAL MED B

Bakgrund

B är en man i 40-års åldern, ensamstående och bosatt i Brickebacken. Han har kontakt med sin ursprungsfamilj men de bor inte i Örebro, har även en del andra vänner och bekanta. Mannen har varit sjukskriven i flera år, enligt egen utsaga beroende på psykiska och fysiska problem. Han är med i mansforum som är en stödförening för män i kris, där har han bl a deltagit i en samtalsgrupp. Vidare så berättar B att han är medlem och aktiv i Fountain-huset, detta är en del av B:s rehabilitering. B fick kännedom om FS via ett informationsblad med det var tack vare en bekant som han kom i kontakt med FS. Till en början gick han till FS dagligen, men mer varierande sedan dess. Han är bl a ansvarig för inköp och anordnande av konstnärliga aktiviteter på FS. B har tidigare haft en samtalskontakt på socialkontoret.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Det gav mig en ökad känsla av frihet och oberoende när jag kom hit.

Mitt behov var att få komma med i ett sammanhang där jag kan delta utifrån där jag befinner mig. Att det i en öppet husverksamhet ska kunna finnas möjlighet att få prata, att våga tro på den möjligheten fast det är i öppet hus form.

Det jag sökt i första hand det är det här med den mänskliga kontakten.

Det är någon slags trygghet, att bara komma hit och slå sig ner och ta en fika.

Jag tror att Fältstationen fyllde något slags tomrum, nu har jag en känsla av att mina dagar är fyllda.

Jag tyckte det kändes bra det här med att det fanns möjlighet till att få enskilda samtal, jag tror det var en viktig anledning till att jag sökte mig hit.

Det var en viktig punkt för mig när jag väl tog mig hit. Det kom en ökad känsla av frihet och oberoende. Jag blev inte lika beroende av Fountain-huset då blev det här ett alternativ och det kändes som en lättnad. Det har bidragit till att jag kan ta till mig Fountain-huset på ett nytt sätt.

Det är skönt att komma hit och bara slå sig ner vid köksbordet och ta en kopp kaffe och prata och umgås, det passar mig rätt bra.

Jag tror att sedan jag kom till Fältstationen har jag haft en känsla av att mina dagar är fyllda, det finns det här med vardag och helg. Att dagarna inte bara flyter ihop.

Jag tror grunden för det här med livskvalité är den mänskliga kontakten, bra relationer alltså, och bra och tillfredställande socialt sammanhang.

Ömsesidighet, jämbördighet, frihet och en känsla av trygghet. Där det finns utrymme att utveckla sig och att uttrycka sig, jag tror behovet av att få uttrycka sig är ett grundläggande behov. Att hitta sina egna uttrycksformer tror jag är viktigt för att kunna känna livskvalité. Om man har det där i grunden så tror jag mycket av det konkreta löser sig. Jag tror det är viktigt att man har det här med ekonomi och boende ordnat och sådana saker, men jag föreställer mig om man lever i någon slags känslomässig trygghet så har man stora möjligheter att klara av dom sakerna. När jag ser tillbaka på mitt liv så är det något väsentligt som har saknats det är just det här med trygga och bra relationer... Det är något som har hindrat mig i mitt liv. Det är någonting med det här med trygga relationer, jag känner starkt att det är mycket som ligger där för att man ska få ett bra liv.

Jag kände från början att det fanns en känsla av jämbördighet trots att vi har olika roller, besökare och personal. Man kan mötas bortom dom här rollerna, och inte gå in i sådana spel... Att inte hamna i någon slags roll som psykfall eller socialfall eller utslagen eller någonting sådant och att kunna upprätthålla mitt människovärde.

Jag vet någon gång när jag kom hit och jag kände mig lite tung och deppig, så satt det några i köket. Då tog jag inte upp så mycket av det där tunga, men det uppstod en kontakt på ett annat plan och jag kände att det gav mig en vändning den där dagen. När jag gick därifrån så hade jag med mig någon energi, det gick mycket lättare då, va.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Jag återkommer till det här med relationer, det är så mycket med den mänskliga kontakten, att om man kan upprätta den så öppnas det mycket möjligheter, den enskilde individen kan då få mer kraft och initiativförmåga att lösa det på sitt eget sätt.

Det är någonting här som känns bra med det här, att det finns någon känsla av trygghet där i köket, att man bara kan sätta sig ner där. Det tar alltid tid att bygga upp den där kontakten. Det är nog viktigt det här med kontinuiteten, att det blir ganska ofta som man träffas så att det kan växa fram en trygghet ur den där kontakten. Jag tycker att jag upplevt det där vid en del tillfällen som när det stämmer i kontakten med en annan människa, så händer det något inombords. När energin plötsligt börjar flöda på något sätt. Man blir uppfylld av nuet, tror jag. Då ser jag att jag har mer tillgång till mig själv och mina egna resurser.

INTERVJU/SAMTAL MED C

Bakgrund

C är en 45-årig man som bor tillsammans med sin tonårsdotter i Brickebacken. Mannen är arbetslös sedan flera år då företaget där han arbetade lades ner. C är medlem i kamratföreningen Länkarna. Han fick kännedom om FS genom att han såg lokalen och visste att Verdandi var inblandade. I samband med en "sup-period" fick han hjälp av en anställd på FS att ta sig till tillnyktringsenheten. Efter detta inleddes en intensiv kontakt, C är nu mera drogfri och har en mer sporadisk kontakt med FS. Han deltar bl a i kvällsaktiviteter, solar och kommer in och fikar ibland. C har kontakt med socialkontoret utifrån att han har trassel med ekonomin.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Det var i samband med en sup-period, man satt bara hemma och bersade och umgicks mest med suparkompisar.

Jag fick hjälp av en i personalen där på Fältstationen att ta mig till 120 (avgiftningen) sedan kom dom ut dit och hälsade på mig.

Sedan när jag kom hem gick jag till Fältstationen varje dag i början.

Om jag inte hade haft Fältstationen när jag var igång och söp så vet jag inte, det hade väl varit polisen som hade skjutsat in mig till avgiftning.

Det här med livskvalité, det är väl att man mår fysiskt och psykiskt bra.

Det är en stor skillnad mellan att gå hit och till socialkontoret. Där är det som en institution. Här på Fältstationen är det mer personligt, man tänker inte på att personalen är socialassistenter.

Till Fältstationen kommer jag idag fortfarande in för att bara ta en fika, ja, så solar jag ibland sedan försöker jag gå på torsdagskvällarna när vi gör mat tillsammans.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Att man inte bara sitter hemma själv, att man kan komma ut till ett sånt här ställe som Fältstationen och träffa folk. Det är jätteviktigt. Dom lägger ner så mycket idag, men ett sånt här ställe behövs.

INTERVJU/SAMTAL MED D

Bakgrund

D är en man runt 50 år, han är ensamstående och har sedan en längre tid bott i Brickebacken. Mannen har tre barn men lite kontakt med dessa. Han har sjukpension och har de senaste åren tillbringat mycket tid på behandlingshem p g a alkohol- och tablettberoende. D uppger att han är mycket ensam. Mannen fick kännedom om FS via kontakter inom Verdandi. Till en början var D en flitig besökare på FS, för närvarande har D kontakt med FS via hembesök p g a bekymmer i den psykosociala situationen.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

När jag har varit inne (*behandling*) och kommit hem så har jag varit på Fältstationen varje dag.

Nu p g a sjukdomen så får jag hembesök av personalen på Fältstationen..., och så har dom följt med mig till sjukhuset.

Ja, det är det jag har, utan Fältstationen skulle det bli bra tomt.

Jag kan ju alltid ta kontakt om det behövs och det är ju ett stöd att det finns. Jag har ju ingen livskvalité, det kan varken Fältstationen eller någon annan göra någonting åt.

Det här med livskvalité det är att vara frisk och inte må så här dåligt som jag gör, ensamheten är ett helvete.

Det skulle vara sämre om jag inte hade det här (*Fältstationen*). Ja, så då vore man bunden till psykiatrin som inte fungerar.

Det är friare att gå till Fältstationen, det är mera en kamratlig anda och det är inte lika stelt som på socialkontoret. Det finns mera tid och engagemang, det är en helt annan atmosfär.

Jag har ju fått bättre stöd från Fältstationen i och med att de ställt upp på en massa saker. Det skulle aldrig soc göra. Det har dom inte tid med heller, dom är inte lika fria. Jag får inget stöd ifrån psykiatrin som jag ser det, jag har fått medicin, någon större hjälp har jag knappast fått.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Psykiatrin kan dom lägga ner, det är ingen vård. Då är det ju mer vård på Fältstationen i sådana fall. Även om det inte är någon samtalsterapi så fungerar det likadant. Fast det är på ett annat plan. Det fungerar ju som jourhavande medmänniska också. Jag vet ju

om det skulle vara kris eller för jävligt så skulle jag kunna ringa, det skulle jag inte kunna göra till soc eller psykiatrin.

Fältstationen blir en social samlingspunkt, vi gör saker tillsammans.

INTERVJU/SAMTAL MED E

Bakgrund

E är en kvinna i 45-årsåldern, hon växte upp i fosterhem. E bodde tidigare granne med FS och därigenom kom hon i kontakt med verksamheten. Hon är ensamstående men har barn som bor i Örebro. Hon har sjukpension p g a en fysisk åkomma. När E kom i kontakt med FS var hon igång i ett aktivt missbruk men är nu mera drogfri. Till en början hade E en tät kontakt med FS, för närvarande är kontakten mer varierande. E får stöd från FS då hon håller på att trappa ned medicinskt förskrivnen morfin (Ketogan). E är aktiv i matlagningskvällar och utflykter på FS.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Jag tyckte det var bra, så jag började gå dit varje dag. Det var väldigt positivt, vi gjorde så mycket ihop... Jag mådde inte så bra då, men jag fyllde ju mina dagar med något annat då.

Dom här kontakterna med Fältstationen, det spelar ingen roll även om du mår skit eller något så kan du gå hit. Bara du inte är påverkad, vi satte själva upp det som en regel. Håller man själv på att lägga av då är det ju inte så roligt om andra kommer dit...

Här kan man prata om sina bekymmer och så, personalen hjälper till att stötta mig, bara att de finns i bakgrunden, att man kan prata med den man vill själv, utan att behöva beställa tid.

Om jag inte hade haft Fältstationen då hade jag nog fortfarande varit kvar där ute..., du har dina gamla kompisar och dom håller på med det och det..., men om man vill bryta den här cirkeln måste man skaffa nya kompisar.

Vi som går här vi stöttar ju också varandra.

Om jag var orolig en dag, så kunde personal bara ägna sig åt mig en dag och vi kunde t ex åka ut och spela badminton..., så man fick köra slut på kroppen..., samtidigt som man fick prata om sina bekymmer med någon som förstår vad det handlar om.

När jag kommer upp på socialkontoret så ska man sitta där med alla sina räkningar och redovisa allting..., det blir inget bra samtal, det blir så konstgjort. Men här på Fältstationen eller om vi möts ute då är det helt annorlunda.

Att kunna komma hit anonymt, utan att behöva bli bokförd. Jag tror det är jobbigt för folk att så fort man yppar sina problem så ska man bli registrerad, men så är det inte här. Här kan man prata om sina bekymmer och så...

Just det här med att sitta med en kurator och det här va, det funkar inte. Det blir ingenting sagt egentligen, man går bara omkring som katten kring het gröt och just det här med att passa tider och så där..., sedan måste man träffa dessa människor, jag litar inte på kuratorer...

Att man kan få komma in och prata med den man vill och inte behöva beställa tid, det tar ju jättelång tid där uppe på kommunen och då kanske det här akuta man behöver ha hjälp med har barkat käpprätt innan du kommer fram. Det är bra att ta tag i det i tid innan problemet har hunnit gått för långt, det går ju liksom att stoppa och så.

Ja, det här med livskvalité, att bara ta mina hundar och gå ut i skogen och sätta sig på en stubbe...

Fältstationen har betytt oerhört mycket för mig och gör det än idag. Jag åker hellre in hit varje dag om jag ska klara av det här med avgiftningen, än att jag åker in till UBB (Utredning och behandling av psykiatriska patienter med beroendeproblematik) en gång i veckan.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Om man ska vara ärlig och uppriktig så kommer Fältstationen verkligen att behövas i framtiden..., alla har ju sina problem, det behöver inte vara droger utan det kan vara att man sitter mycket isolerad och behöver ha hjälp med att göra en så enkel grej som att komma ut och fika, bara komma sig för med något...

INTERVJU/SAMTAL MED F

Bakgrund

F är en kvinna i 45-årsåldern som är sambor med en man i Brickebacken. F har barn som bor i Örebro. Hon fick kontakt med FS via en socialsekreterare, vid det tillfället så hade F varit igång i ett kraftigt supande länge och var mycket illa därnär. F arbetar för närvarande halvtid på en caféteria och har sporadisk kontakt med FS.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? Har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Jag låste in mig och jag behövde komma ut, jag orkade inte själv ta mig för, med hjälp av en i personalen tog jag mig hit första gången, sen började jag gå här och fick någonting att syssla med. Jag fick träffa nya människor. Det här var i samband med att jag var inne i ett otroligt drogande... Jag hade Fältstationen att gå till varje morgon när dom öppnade då kom jag ifrån grannar och påverkan av andra...

Om jag inte hade haft Fältstationen så hade jag fortsatt och låst in mig i min lägenhet utan att gå ut och träffa folk, fortsatt med drogandet och åkt ut och in på behandlingshem.

Sedan när jag började gå på Fältstationen då hade jag ju det. Jag tycker om att ha tider och ordning omkring mig och det där började komma tillbaka...

Vi umgicks även efter att Fältstationen stängde, vi var ju här hela dagarna sedan fortsatte vi att träffas kvällstid och på helger.

Jag hade någonstans att gå och visste att jag kunde komma hur dåligt jag än mådde, kunde sitta och gråta..., Vi hittade på grejer att göra. Mer och mer började jag komma tillbaka, sedan puttade personalen på mig för att jag skulle börja jobba..., jag började sedan med att jobba två timmar två gånger i veckan.

Ja, det är ju klart. Allting har ju förändrats till det bättre, idag vet jag att jag har ett eget värde. Jag har en uppgift, ett ansvar vilket jag inte hade fått om jag inte hade fått kontakt med Fältstationen.

Jag tycker det känns lättare att komma hit och träffa en kurator än och sitta uppe på socialkontoret, det är lättare att vara naturlig och träffas så här.

Jag har fått tillbaka relationerna till mina barn och kompisar som jag hade innan missbruket. Men framför allt till barnen, det är så skojigt, vi har så kul tillsammans.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Först och främst så tror jag det är bra att det är som på Fältstationen, att det finns folk som bryr sig, som kan sätta sig ner och prata och lyssna. Framför allt lyssna, att man får en så fin kontakt så man vet att man kan vara öppen och prata om precis vad som helst. Att man får en gemenskap...

Att man får träffa andra människor. När man är inne i ett missbruk eller annat så tror man ju att man är alldeles ensam om det och mår som man gör. Men sen när man kommer och får se att det finns fler. Man träffar nya vänner som kan sporra varandra, och får uppmuntran av Fältstationen att komma igång igen, till ett normalt liv..., att Fältstationen finns så att man kan komma ifrån sin egen lägenhet..., och inte låsa in sig.

INTERVJU/SAMTAL MED G

Bakgrund

G är en man i 30-årsåldern bosatt i Brickebacken. Han är ensamstående. Har under uppväxten vistats på familjehem. G har kontakt med sin ursprungsfamilj. Han är sjukskriven men planerar att komma igång i arbete, har tidigare missbrukat bl a amfetamin. G säger att han har ett begränsat umgänge. G besöker FS mycket flitigt.

Citat från samtalet

Vad betyder FS för dig? På vilket sätt har din livskvalité förändrats i och med kontakten med FS?

Det ingår i min rehabilitering, jag sa själv till om det, så nu står det i läkarintyget att jag ska gå hit varje dag.

Det är skönt att komma hit istället för att sitta hemma, det tål jag inte. Det blir jobbigt och då är det ju bättre att komma hit och sitta och prata.

Vi håller på och jobbar, D och jag, med att komma igång i jobb, umgås med folk, komma och prata om det är något problem med papper och myndigheter och så. Detta tycker jag är jättebra. D följer med på möten och till läkaren som ett stöd. Så är det ingen som har gjort för mig förut, det är helt underbart. Jag vet att D är med mig och lyssnar på mig, och hjälper till och prata med gubbar och käringar.

Att man själv får välja den man vill ha kontakt med, det är bra.

Jag har haft kontakt med det sociala sedan jag var 12-13 år, jag känner den svängen. Det här är bättre än socialen, det är mer fritt. Det är inget tvång, jag kan komma och prata när jag vill.

Jag går hellre hit än att jag går till socialen och pratar, då kommer det i papper och blir det något strul så kan dom dra upp det igen.

Jag har hellre det här än det sociala eller psyk, när det finns att välja på då tar jag det här. Det är självklart.

Om jag inte hade Fältstation skulle jag väl sitta hemma..., risken är stor att man börjar dricka.

Det är väldigt mycket olika sorters folk här, arbetslösa och så..., en del är stirriga, det tycker jag är jobbigt, då blir jag likadan. Men då kan man ju gå iväg och komma tillbaka senare, det är bra.

Livskvalité, det är att må bra, få ett jobb och en familj och barn.

Att få må bra, bli av med magvärken och det psykiska. Att jag kommer igång, så som jag var förut.

Att man har en fast punkt, familj och jobb. Som alla andra har det.

Hur hjälper man bäst en människa som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Ha någon att prata med, stöd och hjälp. Istället för att sitta själv och inte klara av det, då går det åt pepparn. Att man har någon man kan lita på och sitta och prata med. Att man kan prata öppet, man vet att den andre inte låter det komma ut till någon annan.

Att man känner förtroende för någon, att man kan säga att nu gjorde jag det där i helgen. Att det bara inte fortsätter när man mår dåligt. Man känner vibrationerna på folk vad dom går för och det tycker jag var bra mellan D och mig. Vi pratar och hon kommer hem till mig, vi sitter och pratar och fikar. D vet om att jag har problem, jag har massor med problem. Vi tar en bit i taget, man kan inte ta allting på en gång... Nu när jag mår psykiskt dåligt då får vi börja med det.

CITAT UR FÄLTSTATIONENS DAGBOK

Koder

(B) = BESÖKARE

(P) = PERSONAL

Vårvindar friska sol och blåst men våren på väg med stormsteg. Är på Fältis och fikar och pratar bort en stund.(B)

Var här och fikade på eftermiddagen och det var fullt hus. Kul att se så mycket folk i aktivitet, här ska tydligen lagas hemlagad potatissmos och stekt strömming, gott! (B)

D har varit datafreak hela tiden.(B)

Kvällsöppet igen: H har bakat morotskaka som vi ska äta till fikat i kväll. Alla har hjälpt till utom jag som har varit arbetsledare (NÄR FÅR JAG HEMBESÖK???) Nu har vi ätit morotskaka, det var jättegott, bra gjort H. (B)

Tack Fältis för att ni finns.(B)

Var här och fikade en liten stund, sitter här på min lilla stol. Skönt att träffa det gamla gänget igen, har saknat dem. Har permis några timmar från sjukan där jag just nu ligger...(B)

Jag uppskattar bara-vara metoden. (B)

Idag är jag här för tredje gången (tror jag) sist lovade jag att diska men det blev visst ingen disk, för vi lagade nog ingen mat. (B)

Ha,ha. Det blev visst mat. Så M fick diska som hon lovat...(B)

Är här på Fältis och fikar, jättegott kaffe och god bulle. Mycket trevligt folk här...(B)
Fortsatt processande, allt sker i långsam takt vilket kan kännas påfrestande. G och P jobbar hårt som trädgårdsarbetare. P hit för att lyfta skrot, R hit på sitt första besök. G hit, det var länge sedan. (P)

Det var stressigt och vi hann inte sitta ner med besökarna. Vi måste ge besökarna det dom kommer för. (P)

Många besökare, lite rörigt under dom första timmarna på dagen. Eftermiddagen var det samrådsmöte...Träningsrummet har börjat användas regelbundet, flera dagar i veckan. (P)

Var på L och K bröllop igår. L var en av våra första besökare på Fältstationen, och det är roligt att se henne, må bra idag. (P)

Idag har vi haft både gamla och nya besökare, likaså i fredags. Det känns fortfarande rörigt och vi vet inte riktigt hur vi ska utforma arbetet. Allt får ta sin tid. (P)

Det är som allt är rörigare, besökare kommer och går, telefonerna ringer, enskilda samtal ibland, hembesök ibland och samtal runt kaffebordet pågår. Men detta är väl som det ska vara antar jag... (P)

G har suttit och pratat i någon timma med besökare, jag hoppas att det går bra, men jag vet inte, men jag tror på människans egen kraft. Och jag hoppas. (P)

7. ANALYS

I analysdelen tar jag upp empirin och kopplar den till de i uppsatsen nämnda frågeställningarna och beskrivna teorier.

Intervju/Samtal med A

A börjar med att betona FS betydelse vad gäller möjligheten till att bryta isolering, detta är av speciell betydelse då A har en somatisk problematik vilken gör det svårt för henne att delta i vissa sammanhang. Hon säger också att FS är en miljö där känslouttryck accepteras. Vidare tar hon upp vikten av kontakten med de andra besökarna. A poängterar betydelsen av att vara delaktig i något praktiskt, vilket ger ett innehåll åt vardagen. Vad gäller relationerna till personalen på FS karaktäriserar hon dem som kamratliga och flexibla. En annan omständighet i relationerna som A tycker är viktig är det som hon beskriver som att man blir bemött på ett personligt sätt i kontakterna med FS. När man kommer in så blir man sedd, och talar man så finns det någon som lyssnar. Vad gäller livskvalité betonar A betydelsen av att vara behövd, kunna vara delaktig i någonting. På frågan om hur man bäst hjälper, säger A att mänsklighet är det viktigaste, att man behandlar andra så som man själv vill bli behandlad.

Intervju/Samtal med B

Frihet och oberoende uppger B vara viktiga kriterier för att kunna etablera meningsfulla relationer. B berättar vidare om att han söker ett sammanhang där han kan delta utifrån var han befinner sig. För B är det också viktigt med de enskilda samtalen vilka finns i den öppna verksamheten på FS. Han nämner även det positiva i att bara kunna slinka in för att ta en fika och prata. Han uppskattar den så kallade "bara vara" metoden. För B blev FS ett sätt att få mer struktur på dagarna och fylla dessa med något meningsfullt. FS har även blivit ett alternativ till andra resurser vilket gjort att han kunnat ta till sig dessa på ett kvalitativt nytt sätt. Vad gäller livskvalité hävdar B starkt betydelsen av den mänskliga kontakten och goda relationer, som kriterier för en sådan uppger han jämbördighet, frihet och trygghet. Enligt B så finns det möjligheter att etablera sådana relationer på FS. Han säger också att det är viktigt att man får behålla sitt människovärde och inte bli stämplad som psyk- eller socialfall.

Intervju/Samtal med C

C:s kontakt med FS initierades under en missbruksperiod, enligt vad han berättar kunde han tack vare insatser från FS bryta missbruket. Under rehabiliteringen blev FS en viktig punkt för C, dit han gick dagligdags för umgänge och stöd.

Han etablerade även kontakter med andra besökare på FS. Vad gäller livskvalité betonar C att det innebär att man har psykisk och fysisk hälsa. C beskriver relationerna på FS som personliga till skillnad mot socialkontoret, som han tycker är som en institution. Han säger att man inte tänker på personalen på FS som socialassistenter. C har fortfarande kontakt med FS men inte alls lika intensivt som i början. Enligt C är det viktigt att man bryter isoleringen för den hjälpsökande om man ska kunna hjälpa, det måste finnas möjlighet att få deltaga i ett nytt sammanhang som blir ett alternativ till missbrukskontakterna.

Intervju/Samtal med D

D har haft kontakt med FS under en längre tid. Tidigare besökte han FS men för tillfället hålls kontakten via hembesök. Mannen säger att han är mycket ensam och isolerad och att kontakten med FS är viktig. FS har även fungerat som ett stöd för D vad gäller kontakter med andra organ. Han säger att kontakterna med FS fungerar som samtalsterapi och jourhavande medmänniska fast det är på ett annat plan. Vidare tycker han att FS är en social samlingspunkt där man gör saker tillsammans. Angående livskvalité tar D upp ensamheten som han beskriver som ett helvete. Han gör vidare en jämförelse mellan psykiatri och FS, den förstnämnda tycker han att man kan lägga ner. Mannen beskriver FS som en social samlingspunkt och relationerna med och på FS beskriver han som kamratliga.

Intervju/Samtal med E

E berättar om att hon kom i kontakt med FS i samband med att hon missbrukade. Hon tyckte att hon fann en gemenskap där hon kunde delta och FS blev ett alternativ till drogerna. Den intervjuade tar också upp att oberoende av hur man mår så kan man komma till FS, dock inte påverkad av droger. Vidare berättar E att möjligheten att få prata med den man själv vill är viktig. Ett annat intressant förhållande E nämner vad gäller samtal, är att de kan ske i samband med någon praktisk aktivitet, vilket hon tycker är positivt. Hon uppskattar FS:s betydelse så pass starkt att hon säger att om hon inte hade haft FS så hade hon varit kvar i missbruk. Vidare så nämner hon de nya vännerna som inte tillhör missbrukarkontakterna som viktiga. E tar även upp förhållandet att samtal kan ske utan någon registrering eller annan dokumentation. Hon upplever också att det finns möjlighet till kontakt när det verkligen behövs och inte som på socialen där man måste boka in en tid och planera. E beskriver livskvalité som att gå ut i skogen med sina hundar och sitta på en stubbe. Att bryta isolering och hitta ett forum där man kan mötas, anser E vara viktigt för att kunna hjälpa en socialt utsatt människa.

Intervju/Samtal med F

Det var en socialsekreterare som introducerade F på FS. Hon var då inne i ett kraftigt missbruk och var socialt isolerad. Hon säger att utan hjälp från FS hade hon blivit kvar i missbruket och isoleringen. I och med kontakterna på FS fick F en struktur på dagen, hon hade även umgänge med andra besökare på tider då FS inte var öppen. F säger att det på FS finns möjlighet och tillåtelse att ge uttryck för sina känslor. Vidare berättar F om att hon kommit i sysselsättning tack vare insatser från personalen på FS. Vad gäller livskvalité tar F upp vikten av att man får känna att man har en uppgift, ansvar och ett eget värde. En mycket viktig förändring för F var att hon åter fick kontakt med sina barn och gamla vänner när hon tog sig ur missbruket. Relationerna på FS beskriver F som naturliga. Hur man bäst hjälper en människa med sociala problem är enligt F genom att man har människor som bryr sig och lyssnar. Att man känner gemenskap och inte isolerar sig.

Intervju/Samtal med G

G tar upp möjligheten att kunna komma till FS för att prata och därigenom bryta isoleringen med att sitta hemma. Han tar också upp det praktiska stödet han får från FS i kontakterna med andra myndigheter. G tycker det är bra att man själv kan vara med och styra vem i personalen man ska ha kontakt med. Han säger att han har stor erfarenhet av kontakter med det sociala. Enligt G så är kontakterna med FS mycket mer fria och flexibla än vad det är med socialen. Han tar även upp det faktum att det på FS inte förekommer någon registrering, han anser att detta är positivt. Livskvalité beskriver G som att ha arbete, familj och barn samt att få må psykiskt och fysiskt bra. Att motverka isolering och ha förtroendefulla kontakter är viktigt enligt G, om man ska hjälpa en människa som har sociala problem.

Sammanfattning

Med risk för att bli tjugig (repetition är kunskapens moder) vill jag här försöka dra några slutsatser utifrån de intervjuer jag gjort och vilka kan kopplas till de i uppsatsen ställda frågorna.

* Det tycks som att de deltagande i undersökningen har haft positiva erfarenheter av kontakten med FS. Nämnas kan att tre personer kommit ur ett missbruk och enligt de själva så har FS haft en stor betydelse för att möjliggöra detta (C,E,F). Tre personer (B,C,G) med själsliga problem sa sig få god hjälp

från FS och två av de intervjuade (A,F) med somatisk problematik hade också positiva erfarenheter av FS:s arbete.

* Samtliga intervjuade tar upp relationen som något viktigt för att komma till rätta med sociala problem. Det åberopas också från flera att själva formen för relationerna är viktig. De flesta karaktäriserar relationen mellan besökarna och de anställda på FS som kamratliga, vänskapliga o s v. Andra omständigheter som tas upp av de intervjuade som betydelsefulla faktorer i kontakterna på FS är att man själv får välja vem man vill ha kontakt med, att ingen registrering förekommer, att det finns möjlighet till samtal i kravlösa sammanhang. Att man blir sedd och respekterad för den man är samt att känslouttryck tillåts framkommer också som något positivt i intervjuerna.

* Vad gäller livskvalité tar de flesta upp att det handlar om att man har en god psykisk och fysisk hälsa. Därutöver nämns behovet av att ha en meningsfull sysselsättning och få vara delaktig i ett socialt sammanhang. Här följer nyckelord som uttrycktes av de intervjuade på frågan angående detta ämne. Att känna sig behövd, att ha någonting att göra, känna att man duger som man är (A). Mänskliga kontakter, delaktighet i ett socialt sammanhang, hitta sina egna uttrycksformer (B). Att må fysiskt och psykiskt bra (C). Att vara frisk och inte vara isolerad (D). Att gå ut med hundarna och sitta på en stubbe (E). Relationer, känna ett eget värde, ansvar och ha en uppgift (F). Må bra, ha familj, barn och arbete (G).

* På frågan vad det är som behövs för att hjälpa socialt utsatta människor var det genomgående svaret: Goda relationer och att motverka isolering. Jag åskådliggör detta genom att plocka ut nyckelord som framkom vid denna fråga.

- medmänsklighet, att någon verkligen lyssnar och hör vad man säger, förtroende, respekt - A
- relationer, kontinuitet - B
- motverka isolering, möjligheten att komma till ett ställe som FS - C
- medmänsklighet, social samlingspunkt- D
- motverka isolering, träffa folk som verkligen bryr sig, prata, gemenskap - E
- ha någon att prata med, motverka isolering - F
- gemenskap, tillit - G

Teoretiska reflektioner kring resultat och analys

Att applicera en objektrelationsteoretisk tolkning av de beskrivna skeendena såsom de framkommer i intervjuerna/samtalen med besökarna på FS förefaller för mig som mycket adekvat och dynamiskt. För vad är det som hela tiden återkommer i alla de refererade berättelserna? Jo, betydelsen av att de professionella lämnat sin traditionella yrkesroll till förmån för en mer okonventionell hållning. Den inom klassisk terapeutisk verksamhet förordade neutrala positionen eller den formella tjänstemannens nitiskhet har ersatts med ett engagemang och en flexibilitet. Det är i den verkliga relationen som det finns möjlighet till förändring, (se citatet av Tudor-Sandahl s 35). Även om många av de besökande på FS har erfarenheter av trasiga relationer från tidig ålder, så är det i här och nu situationen som personen existerar. Men som jag tolkar skeendena på FS på grundval av hur de beskrivs av besökarna själva, så är det genom nya goda erfarenheter av relationer som de nyss nämnda negativa erfarenheterna i livshistorien kan bearbetas, vilket i sin tur möjliggör utveckling och förändring. Som det framgår i referaten kräver detta också att man arbetar med de konkreta problemen i den aktuella vardagssituationen t ex arbete, bostad och ekonomi o s v. Detta innebär också att man stöttar den hjälpsökande i att ta till vara sina egna resurser - det är ingen magisk trollkarl som gör jobbet åt dem - . Som jag uppfattar de intervjuades utsagor så är det i hjälparnas uppmuntrande förhållningssätt de funnit en väg till att arbeta med sig själva och sina problem. Enligt Maslow var det alltså så att alla de olika behoven står i ett dynamiskt förhållande till varandra. Ett behov behöver alltså inte till fullo vara tillgodosett för att andra behov ska göra sig påminda. Här är det dock intressant det som B tar upp när han säger att om det känslomässiga fungerar så löser sig allt det konkreta också.

Den beskrivning av livskvalité de intervjuade ger, samstämmer med de i uppsatsen tidigare redovisade definitionerna. Alltså, de intervjuade betonar vikten av god psykisk och fysisk hälsa, social gemenskap och meningsfull sysselsättning. Vad gäller FS betydelse för livskvalitén framkommer en del intressant information på frågan om vad det skulle betyda om inte FS fanns som ett alternativ. Tre personer uppger att det tror sig vara kvar i missbruk (C, E och F), dessutom tillägger F att hon vid den tidpunkten när hon fick kontakt med FS var mycket illa därän. Två personer har kommit i sysselsättning utanför FS, enligt som de säger tack vare FS:s insatser (A och E), dessutom kan tilläggas att en person (B) tycker att hans vardag fått ett vettigt innehåll i och med kontakterna med FS. Två av de intervjuade (C och G) menar att stödet från FS är viktigt då de ej kunnat få hjälp med sina själsliga bekymmer från psykiatrin. I övrigt så får man ta till sig hela intervjuerna och sätta de i sitt sammanhang för att kunna uttala sig om FS:s betydelse för de intervjuades livskvalité. Nåväl, jag finner dock att materialet ger ett starkt intryck av att de i undersökningen

berörda personerna har haft en positiv erfarenhet vad gäller förändringen av livskvalitén i och med kontakterna med FS.

En annan omständighet som materialet pekar på är betydelsen av kontakterna mellan besökarna själva. I uppbyggandet av nya nätverk innebär det att FS i längden förlorar sin vitala betydelse för besökarna och de kan finna nya sammanhang, FS blir en station på vägen. Här kan man inte utesluta att användandet av ett nätverksperspektiv i arbetet har haft en viss betydelse. Resonemanget framgår när E berättar att besökarna även umgicks på tider då FS inte var öppet. I det här sammanhanget vill jag nämna en av de få negativa erfarenheter som kommit fram gentemot FS. En person (G) uppgav att det ibland var en sådan blandning av folk på FS att det gjorde honom orolig. Just detta faktum är värt att ta fasta på, att i en sådan här öppen verksamhet kunna tillgodose allas behov är svårt. Denna erfarenhet kan man tolka så att det kanske kan finnas flera i FS verksamhet som hamnar utanför då de kanske har svårt att ge uttryck för sina behov.

Vad de intervjuade har tagit upp angående samtalen på FS är att de sker under förhållanden som de funnit mer passande än vad de tidigare erfarit. De intervjuade har en gedigen erfarenhet av kontakter med professionella hjälpare. Vikten av att man hittar ett område där goda relationer och samtal kan etableras är en av grundstenarna inom objektrelationsteorin. Vad dom intervjuade tar upp angående samtal är att de på FS funnit nya former för dessa. Istället för att ha fasta tider bokade på socialkontoret så framkommer att undersökningsdeltagarna föredrar de mer flexibla formerna för samtal som finns på FS. Möjligheten att kunna få prata med den man själv känner förtroende för, i ett sammanhang där man t ex ägnar sig åt något praktiskt såsom matlagning och friskvård, se E:s kommentar om att spela badminton när man är orolig. Även vid de "kravlösa" tillfällen som erbjuds t ex vid utflykter och andra aktiviteter ges också tillfälle till förtroliga samtal, se B:s kommentar om att bara slinka in för att ta en fika. Enligt mig så är de områden vilka skapas vid dessa tillfällen att betrakta som vad Winniecott kallade mellan- och lekområden. Sammanhang där det finns tillåtelse att ge uttryck för sina känslor, pröva idéer och bli bekräftad för dessa. Resonemanget framgår t ex när A säger att man kan komma till Fältis hur man än mår och få tröst. En annan omständighet som nämns är tillgängligheten, detta blir tydligt när E berättar om att hon upplevt att man kan få hjälp när det är aktuellt och inte när det redan är försent. G:s kommentar om att han känner att man kan ta upp misslyckanden som inträffat är väl också ett tecken på förtrolighet i kontakterna.

I intervjuerna har det antytts att det finns en speciell relation hos besökaren gentemot någon i personalen. Mellan dessa har det utvecklats ett speciellt

förtroligt förhållande. Som jag tolkar det så kan man här beskriva det hela som att hjälparen fungerar som ett övergångsobjekt för den hjälpsökande. Det är givetvis svårt att utifrån ett samtal ta det som självklart att vad det handlar om skulle vara den form av relation som Winnicott beskrivit med detta fenomen mellan hjälpare och hjälpsökande. Att jag ändå väljer att uttala mig så säkert beror på att jag genom att finnas med i verksamheten uppfattat relationerna på detta vis. Dessutom är fenomenet för mig väl bekant från mitt eget arbete med kris och samtalsterapi. Den djupa och förtroliga kontakt som krävs för att arbeta med den hjälpsökandes problematik anser jag att det med tydlighet framkommer i den redovisade emperin att det på FS finns förutsättningar för ett sådant förändringsarbete.

Den i teoridelen beskrivna projektiva identifikationen låter sig inte med lätthet identifieras i den insamlade empirin och annat var väl inte att vänta. Det rör sig om så subtila processer att om man vill tydliggöra dessa så krävs det helt andra metodologiska tillvägagångssätt. Men om man tittar på de citat jag hämtat ur FS:s dagbok i vilken personalen nedtecknat tankar så tror jag inte att det är alltför långsökt att det kan handla om de nämnda fenomenen. Att arbetssituationen upplevs som rörig och stressig kan enligt mig mycket väl tolkas som en återspeglning av de känslor som rör sig inom besökarna. Men jag anser alltså att man i denna fråga inte utifrån den insamlade emperin kan uttala sig mer säkert än så.

8. DISKUSSION

Att de personer vilka deltagit i denna studie genomgående har mycket positiva erfarenheter av kontakten med FS har väl framgått med all tänkbar tydlighet. Vad kan man då säga om dessa erfarenheter? Genom att anlägga ett normalitetsperspektiv (vad som nu är normalt?) i undersökningen och med detta menas att jag inte valt att koncentrera mig på "symtomen", utan istället utgått från att även personer med själsliga bekymmer, missbruksproblem, somatisk sjukdom e t c har precis samma allmänmänskliga behov som alla andra. Det kan förvisso tyckas självklart, men inte desto mindre så har detta faktum förbisetts inom mycket av den människovårdande verksamheten. I de intervjuades berättelser framgår det nämnda när Socialtjänst och psykiatri kommer på tal. Om en person som har "valt" missbruket som en lösning för att kunna hantera outhärdlig ångest (jag har fått för mig att en människa som väljer ett så destruktivt liv som det innebär att missbruka har sina "goda" skäl, det är alltså ingen tillfällighet) ska uppnå en förändring så måste denne få någonting nytt och bättre att välja på. Till exempel ett sammanhang där man blir sedd för den människa man faktiskt är med resurser och svagheter. Att man ges möjlighet att få känna delaktighet och samhörighet i ett socialt sammanhang. Jag tror inte att det finns en sorts livskvalité för "vanligt" folk och en annan för de som befinner sig i en psykosocialt utsatt situation. Om man börjar där så löser sig mycket av det andra, som en av de intervjuade påpekade. Det tycker jag också materialet i övrigt visar, genom att FS erbjuder ett socialt sammanhang har inte bara "symtomlindring" åstadkommit, utan även mer "djupt" liggande förändringar har uppnåtts, såsom återupprättandet av gamla nätverk och återgång i sysselsättning. Dessa vinster är inte bara mänskliga utan har givetvis en samhällsekonomisk betydelse, i och med minskade kostnader för kommundelen för institutionsvård, socialbidrag och behandlingshem e t c.

Det är kanske så att den som läser citaten från intervjuerna/samtalen kommer att tänka på, huruvida det handlar om någon slags "idealiserings" av verksamheten. Visst, detta är möjligt men jag tror ändå inte att det på långt när kan förklara de beskrivningar av FS:s arbete som framkommit. Det faktum att genuina och autentiska relationer är en förutsättning i arbetet med mänsklig förändring är i sig knappast någon ny kunskap. Däremot förefaller det ha varit väldigt svårt för de yrkesverksamma inom psykosocialt arbete att integrera dessa kunskaper och organisera arbetet därefter, eller ska vi skylla på politikerna som vanligt? Nåväl, som jag ser det har FS lyckats med att hitta en form för arbetet, med en grupp av människor som annars nästan tidigare alltid totalt har negligerats, vad gäller möjligheter att få tillgång till kvalificerad hjälp. Den gruppen som dominerar på FS är knappast de som står på barikaderna och kräver tillgång till psykoterapi eller någon annan behandling, hjälp som varit mer självklar för andra mer

resursstarka grupper i samhället. Denna omständighet ålägger ett stort ansvar på de som har satt sig för att arbeta med dessa utsatta människor.

Vad är det då som har skapat möjligheterna till dessa goda möten på FS? Jo, jag tror att det har att göra med att proffsen lämnat sin gamla, förvisso mer trygga, yrkesroll och istället sökt sig till något nytt. Den här nya yrkesrollen som är en följd av sättet att organisera arbetet på. Denna "luddiga" yrkesroll som jag diskuterar tycker jag även framgick i de redovisade intervjuerna. För hur var det som de intervjuade karaktäriserade relationerna till personalen på FS? Inte var det som att "vilka kompetenta och duktiga proffs ni är". Nej, vad som sades var att ni är som kompisar, det känns kamratligt e t c. Till en början väckte det här ett visst bryderi hos mig. Jag är själv uppfostrad i den psykodynamiskt klassiska skolan där "neutralitet" och respekt för de terapeutiska ramarna är det eftersträvarvärda. Det är möjligt att detta förhållningssätt är det bästa i mötet med "småneurotiska" medelklassklienter, men knappast i kontakten med den grupp som dominerar på FS. Här måste behandlaren ena stunden sitta i ett terapeutiskt enskilt samtal, för att i nästa vara i den hjälpsökandes bostad och fungera som en "hemmahosare". Det är mycket subtila och komplexa psykologiska processer vilka äger rum i dessa mänskliga möten. Initialt kan bristande teoretisk medvetenhet till viss mån kompenseras med en "pionjäranda" och ett starkt engagemang, men om det ska hålla i längden så måste de nya kraven på de professionella uppmärksammas. Annars tror jag risken för utbrändhet och konflikter inom arbetsgruppen är stor. Följdaktligen skulle även detta komma att drabba de hjälpsökande. Det är inga måttliga krav som ställs på den professionella aktören. Om man skulle försöka beskriva dessa frågeställningar mer lättbegripligt kan man kanske säga att vad det handlar om är, hur gör man distinktionen mellan kamratstöd och professionellt psykosocialt arbete? Kan man förena dessa roller? Enligt besökarna på FS så är det i mötet med en hjälpare, som är som en kamrat förändring möjliggörs. Detta tror jag kan vara en utmaning för de professionella inom psykosocialt arbete, att hitta formerna för en organisation som tillåter en sådan yrkesroll. Som jag ser det är det också ett sätt att ta konsekvenserna av den empiriska och vetenskapliga kunskap som belägger det riktiga i detta arbetssätt.

Nämnd problematik kan kanske vara stoff för vidare forskning! Hur hanterar, tolkar och förstår de professionella de olika former av kommunikation som kommer till uttryck i ett arbete vilket är organiserat som på FS? Hur hanterar personalen t ex överföringar, motöverföringar och försvar? Finns det en motsättning i att både vara professionell med allt vad det innebär med neutralitet, distans e t c och samtidigt ha relationer som av de hjälpsökande beskrivs som kamratliga?

Den modell man valt att organisera arbetet efter på FS tror jag är ett steg i rätt riktning. Med tanke på det rådande ekonomiska läget i samhället förefaller det troligt att den typ av öppenvårdsinsatser som FS är ett exempel på, kommer att bli allt vanligare. Redan idag märks det att politikerna föredrar lokala lösningar framför kostsam institutionsvård. Därför är det viktigt att man bland de som arbetar i öppen verksamhet tydliggör och definierar vad man egentligen håller på med. Det kan vara av vikt att göra en distinktion gentemot andra professioner och verksamheter. I vissa lägen kan det vara bättre för den hjälpsökande att få sin hjälp någon annanstans än inom just denna verksamhet. Detta kan vara föranlett av karaktären på den psykiska skörheten eller av andra omständigheter. Hjälparen måste ha kunskap för att uppmärksamma dessa behov och inte låta någon yrkesmässig omnipotens råda. Vad det mer handlar om är att påvisa vikten av själva arbetet, ty detta är inget självklart. Till skillnad från myndighetsutövningen vilken är reglerad i lag, så är den öppna verksamheten lättare för politiker att angripa och ifrågasätta. Här har de som arbetar inom detta område en viktig uppgift och som jag tror socionomer i allmänhet varit dåliga på. Nämligen att dokumentera sitt arbete och påvisa dess effekter. Huruvida denna uppsats har lyckats i detta uppsåt får väl andra bedöma.

Tillbaka till uppsatsens syfte och problemformulering. De deltagande i undersökningen hade alla en mycket stor rutin av kontakter med det sociala e t c. De hade inte bara en massa svek ifrån sin uppväxt med sig, utan även misstro gentemot kuratorer och socialsekreterare. De intervjuade gjorde jämförelser med tidigare kontakter som de haft med t ex socialkontoret och psykiatrin. Och det som de genomgående hade saknat där var tillitsfulla relationer och någon som verkligen lyssnade. Religionsfilosofen Buber (1990) skriver om vad det är som karaktäriserar den äkta och autentiska relationen. Vad han menar är att människan framträder som person genom att träda i relation till andra, detta sanna möte kallade Buber för det mellanmänskliga. Alltså, människor möter varandra som subjekt och inte som objekt. I det sanna mötet mellan två människor, och alltså, inte enbart ett möte mellan två roller. För att konkretisera det hela, den professionella hjälparen kan inte enbart vara "socialsekreteraren" och den hjälpsökande enbart "klienten," om ett sant möte ska bli till. Buber säger att det är först när vi möter varandra helt och fullt som ärliga människor, en sann dialog och förändring kan uppnås.

Genom att etablera "justa" relationer till de hjälpsökande kan man som det här har visats, nå goda resultat. Men det är ett svårt och krävande arbete, det är komplicerat att så till den grad använda sig av sin egen person och personlighet, som verktyg i arbetet. Det är hjälparen som reell person som blir betydelsefull i relationen till den hjälpsökande. Därför är det viktigt att de som ägnar sig åt den här typen av psykosocialt arbete ges möjlighet till vidareutbildning och

handledning. Tyvärr, så har jag i min egen yrkeskår allför ofta noterat ett svagt intresse för att inte säga "antiintellektuell" attityd gentemot teoretiska diskussioner. Jag hoppas jag har fel, om inte annat för våra hjälpsökandes skull. Visst, det är i relationerna som förändringarna sker, men kan vi inte hantera dessa på ett moget och adekvat sätt, så kan man fråga sig till vilken nytta och för vems skull detta sker? Men det ena behöver inte utesluta det andra, den engagerade och flexibla hjälparen med den professionella attityden är ingen tankekonstruktion. Hon finns redan på "mången" håll, det gäller "bara" att bygga vidare på den linjen. Här är det viktigt att de professionella finner ett sätt att organisera arbetet på, vilket ger förutsättningar för att skapa dessa "justa" relationer, samt att finna formerna för den yrkesroll där kamratlighet kan kombineras med professionalitet.

Hur har det då gått med mitt teoretiska roder? Jo, jag har funnit den s k objektrelationsteorin fruktbar när man ska begripliggöra de skeenden som äger rum på FS. Många av de begrepp som förekommer inom objektrelationsteorin såsom övergångsobjekt, mellanområde och projektiv identifikation har funnit sina motsvarigheter i den empiriska verkligheten, som den har kommit till uttryck i de redovisade intervjuerna/samtalen. De "fenomen" som beskrivits äga rum i det "terapeutiska" rummet enligt objektrelationsteorin, är som jag ser det, analogt med de skeenden som äger rum i den typ av psykosocialt arbete som bedrivs på FS. Jag har en känsla av att om man verkligen ska ta konsekvenserna av det objektrelationsteoretiska perspektivet, så är det psykosociala arbetssättet mer anpassat för dess potentiella möjligheter än vad klassisk psykodynamisk terapi är, i alla fall med de grupper som diskuterats i denna uppsats. Den inom objektrelationsteorin beskrivna vägen till förändring via en djupgående relation mellan den hjälpsökande och hjälparen, tycker jag att materialet har visat att det finns underlag för på FS. Inte då bara den speciella förtroliga relationen som utvecklas mellan en besökare och en hjälpare, utan det finns också möjligheter till stöd från andra personer i de nätverk som byggs upp på FS. I vissa situationer kan det vara så att dessa personer i nätverket är till bättre hjälp än vad den professionella hjälparen skulle vara. Det angivna förhållningssättet gör det möjligt att inbegripa de flesta hjälpsökande i arbetet. Till skillnad mot vad som har varit brukligt inom traditionell psykoterapi eller olika sorters "mirakelterapier" (beteendeterapi, lösningsfokuserat e t c), där urvalet varit mycket snävt och man har väl knappast inom dessa inriktningar gjort sig kända för att nå de mest psykosocialt utsatta människorna. Även om jag i ärlighetens namn får erkänna att det på senare tid uppstått ett visst mode kring kognitiv och lösningsfokuserad terapi inom Socialtjänsten. Med risk för att bli "anklagad" för att antingen vara dogmatiker eller eklektiker, så hävdar jag givetvis att det inte bara finns **en** rätt metod, låt oss hoppas att det är den hjälpsökandes behov som styr valet av teknik och metod. Den nya yrkesrollen jag tidigare diskuterade

anser jag också kunna inrymmas inom objektrelationsteorin. Genom att ta till sig den som teoretisk referensram tror jag man kan finna en ram för den "kamratliga hjälparens" arbete, och på så sätt undvika risken att behöva ge upp sin egen integritet och bli utbränd. Den beskrivning av objektrelationsteorin som jag givit i detta arbete är högst summariskt. Det finns en mängd av intressanta tankar i den som jag tror det skulle vara av godo om de som arbetar psykosocialt skulle ta till sig. Vidare anser jag att det gäller för de som forskar inom detta område att finna sina egna begrepp och tolkningar. För hur det än är så är det mesta som har kommit fram kring objektrelationsteorin hämtat ifrån arbete och studier gjorda av de som ännu inte lämnat terapirummet. Som jag tidigare nämnde så har jag funnit att det objektrelationsteoretiska perspektivets möjligheter kanske egentligen är mer avpassat för psykosocialt arbete i den form som den har beskrivits i den här uppsatsen. Men det innebär att vi inte kan "köpa" dessa teorier utan modifieringar, vi måste jobba på dem för att de ska kunna bli våra "egna". Låt mig få ta ett exempel, det inom objektrelationsteorin beskrivna "fenomenet", projektiv identifikation, får helt andra konsekvenser för hjälparen som arbetar i en öppen verksamhet med den i uppsatsen beskrivna målgruppen, där man har de besökande "inpå sig" hela dagarna. Man följer med dem på ärenden o s v, om man jämför detta med traditionell psykodynamiskt orienterad terapi där man kanske ses trekvart en till två gånger i veckan. Det är med anledning av omständigheter som dessa jag menar att de inom objektrelationsteorin begagnade begreppen kanske inte bara kan "tas över" utan eftertanke.

Nu börjar det här likna ett okritiskt manifest för FS, så det är bäst att jag om jag ska behålla min vetenskapliga trovärdighet tar upp den kritik vilken framkommit i uppsatsen gentemot verksamheten. Vad jag främst tänker på är risken för att det bildas en kärngrupp i verksamheten som hämmar utvecklingen för andra mindre resursstarka besökare. Meningen är att FS ska vara en station på vägen till någonting nytt, den har således inget berättigande i sig själv. Ändå är det så, när man läser intervjuerna/samtalen att man får en känsla av, att det kan finnas en risk för "cementering" och skapandet av en slags "besökaridentitet". Flera av de intervjuade har fortfarande en relativt tät kontakt med FS, trots att de ursprungliga problemen blivit bättre. Men det här förhållandet kanske inte är så konstigt. Detta med tanke på att för de flesta vilka deltagit i studien, verkar FS under en period ha varit det som helt och fullt dominerat deras tillvaro. Det kanske är så, att det måste få ta tid innan man kan lämna verksamheten, och rentav vara så att man inte bryter kontakten tidigare än vad den hjälpsökande själv finner lämpligt. En av de intervjuade tog också upp problemet med den blandade karaktären på besökarna, enligt denne kunde detta upplevas ångestväckande. Dessa förhållanden tror jag att man ständigt måste

uppmärksamma, så att de mer sköra inte hamnar på undantag. Det här kan också vara frågor av intresse att ägna vidare forskning.

Jag har funnit att de professionella på FS har haft en viktig roll för de intervjuade besökarna. Men samtidigt får vi inte glömma att all förändring åstadkommes i slutändan av den det gäller själv. Det är ibland lätt att hjälpare överskattar sin egen betydelse. Vikten av stöd ifrån andra besökare och det övriga nätverket framgår i materialet. Den omständighet att man får vara i en miljö där man inte blir stigmatiserad, utan istället blir behandlad för den vuxna människa med mängder av resurser man faktiskt är och har, tror jag också har stor betydelse, men är lätt att glömma bort. Att vistas i ett normalt sammanhang med normala förväntningar kanske också kan ge en självuppfyllande profetia(!).

Vad gäller mitt val av metod, den hermeneutiska ansatsen, har jag funnit den som mycket användbar. Den har den passat med studiens syfte samt med min personliga forskarstil. Att kvantitativt, eller i någon annan form, få fram de data jag erhållit tror jag är svårt. Det är inte ens i det enskilda samtalets form, så lätt att erhålla information av så pass känslig och personlig karaktär. Ändå, så tycker jag givet empirins storlek att det har kommit fram en hel del tänkvärda erfarenheter. Metoden ger i sig utrymme för feltolkningar, därav vikten av att man tydligt redogör för sin förförståelse. Den av mig beskrivna psykodynamiska grundsynen har naturligtvis varit en (o)medveten (i överjaget kanske?), följeslagare i arbetet med den här uppsatsen. Det är väl inte helt otroligt, att jag kommit fram till andra slutsatser, om jag t ex hade haft en strikt beteendeorienterad eller biokemisk syn på människan och hennes möjlighet till utveckling.

Jag hoppas att jag med denna uppsats lyckats visa på ett gott psykosocialt arbete. Men detta skulle kunna bli ännu bättre, t ex genom att man tar till sig en explicit utformad teoretisk referensram för arbetet.

En uppföljningsstudie av denna, skulle kunna handla om de mer eller mindre medvetna teoretiska och metodologiska utgångspunkterna, som de verksamma inom psykosocialt arbete begagnar sig av.

REFERENSER

- Backman, J. (1985) *Att skriva och läsa vetenskapliga rapporter*. Lund: Studentlitteratur.
- Bernler, G. Johnsson, L. (1995) *Teori för psykosocialt arbete*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Buber, M. (1990) *Det mellanmännsliga*. Stockholm: Dualis.
- Carlberg, G. (1994) *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Crafoord, C. (red) (1989) *Psykoanalytiker utan soffa*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Crafoord, C. (1994) *Människan är en berättelse*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Cullberg, J. (1994) *Dynamisk Psykiatri*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Egidius, H. (1995) *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*. Lund: Studentlitteratur.
- Fhanér, S. (1989) *Psykoanalytiskt lexikon*. Stockholm: Nordstedts Förlag.
- Fromm, E. (1982) *Flykten från friheten*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Gordan, K. (1996) *Professionella möten*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Granér, R. (1991) *Arbetsgruppen. Den professionella gruppens psykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hessle, S. (1982) *Att arbeta med människor: Riktlinjer för psykosocialt arbete*. Stockholm: A&W.
- Hessle, S. (1985) *Riktlinjer för Psykosocialt arbete*. Stockholm: A&W.
- Hessle, S. (1991) *Samtal med B- Om att finna sitt språk*. Stockholm: R&S.
- Havnesköld, L. (1995) *Daniel Sterns teorier om självutveckling - En introduktion Arlöv Berlings*. Stockholm: A&W.
- Havnesköld, L. Risholm-Mothander, P. (1995) *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Holm, U. (1987) *Empati- Att förstå andra människors känslor*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Igra, L. (1983) *Objektrelationer och psykoterapi*. Stockholm: Bokförlaget NoK.
- Kajandi, M. (1985) *Livskvalitet. En litteraturstudie av livskvalitet som beteendevetenskapligt begrepp samt ett förslag till definition*. (Psykologiska enheten, Forskningskliniken, Ullåkers sjukhus) Uppsala.

Knutsson, G. Pettersson, S. (1995) *Psykiskt stördas villkor Psykiatrireformen i sammandrag*. Stockholm: Fritzes Förlag AB.

Lundell, U. (1996) *texter . noter . bilder*. Uppsala: W&W.

Lennér-Axelsson, B. Thylefors, I. (1982) *Psykosocialt behandlingsarbete*. Stockholm: Bokförlaget NoK.

Mahler, M. m fl. (1984) *Barnets psykiska födelse*. Stockholm: Bokförlaget NoK.

Marklund, K. (1997) *Nätverksarbete inom socialtjänst och psykiatri*. Opublicerat manuskript.

Næss, S. (1979) *Livskvalitet. Om å ha det godt i byen og på landet*. (Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning, INAS-rapport nr. 2/1979, Oslo) Oslo.

Nordenfelt, L. (1991) *Livskvalitet och hälsa. Teori och kritik*. Stockholm: A&W.

Nordin, S. (1995) *Filosofins historia: det västerländska förnuftets historia från Thales till postmodernismen*. Lund: Studentlitteratur.

Nordström, C. Thuved, A. (1992) *Nya Sociallagarna*. Stockholm: Publica.

Palmer-Schale, K. (1997) *Växtkraft*. Göteborg: Kunskap och utveckling.

Pihl, A. Persson, C. Ydreborg, B. (1994) *Livsvillkor, levnadsvanor och hälsa i Örebro län. Befolkningsenkäten 1994*. (Samhällsmedicinska enheten, ÖLL) Örebro.

Starrin, B. Svensson, P-G. (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Stern, D. (1985) *Barnets interpersonella värld*. Stockholm: Bokförlaget NoK.

Stern, D. (1994) *Ett litet barns dagbok*. Stockholm: Bokförlaget NoK.

Svedhem, L. (red) (1991) *Nätverksterapi, teori och praktik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag AB.

Tudor-Sandahl, P. (1995) *Den fängslande verkligheten*. Stockholm: W&W.

Winnicott, D. W. (1981) *Lek och verklighet*. Stockholm: Bokförlaget NoK.

Intervju/samtal med B

Kan du berätta något om din bakgrund, din familj och så.

Jag är alltså ensamstående och jag är sjukskriven.

Har du någon familj här, eller några barn?

Nej, det har jag inte.

Din ursprungsfamilj finns dom här i närheten?

Inte här i stan. Mina föräldrar bor i Linköping. Mina syskon är utspridda i stora delar av landet, jag har många syskon.

Har du något umgänge med din ursprungsfamilj?

Ja, lite grann men det har inte varit så mycket nu under några år och det varierar ju också, vissa syskon har jag mer kontakt med. Och andra lite mindre kontakt med.

Så är det ju avstånd också?

Ja

Du sa att du var sjukskriven, har du någon anställning du kan gå tillbaka till?

Nej, det har jag inte.

Har du någon rehabiliteringsplan på gång, drömmar eller ambitioner?

Ja, jag har ju kontakt med försäkringskassan, psyk också.

Är det själsliga bekymmer som gör att du är sjukskriven?

Ja, det är det. Sen har jag även fysiska problem men det är det psykiska som har lett mig till den situation jag befinner mig i.

Hur länge har du varit sjukskriven?

Sen nittiofem.

30 sekunder tystnad.

Ja, och det här med nätverk...

Ja, med det menar jag om du har kontakter utanför familjen, vänner, bekanta, eller är med i någon förening eller sådan typ av verksamhet, församling eller något sådant.

Ja, jag har ju några kompisar här i stan och på andra håll och så. Och sen är jag med i mansforum, jag har varit med där ett par år.

Vad är det för någonting?

Det är en förening för män, en stödförening för män som kommer i kris, och det är mycket som handlar om det här med vårdnadstvister. Men det är tänkt att det ska kunna fungera som ett stöd på andra plan. Jag har ju inte det här med vårdnadstvist va, utan det är det här med kontakt med andra män överhuvudtaget så. Det har periodvis betytt en hel del att ha den där kontakten.

Hur träffas ni, har ni någon lokal?

Ja, det finns en lokal nere i stan. Jag är med i en samtalsgrupp där. Vi brukar måla tillsammans också. Det är bra faktiskt. Sen i den här rehabiliteringen så har det lett till att jag har kontakt med Fountainhuset. Känner du till det?

Ja. lite grann.

Så att jag är medlem där sedan ett och ett halvt år ungefär. Så där får jag en hel del kontakter.

Vad är det för aktiviteter som du är med i där?

Det är ju en stiftelse, en rörelse som finns i princip över hela världen. Det här med Fountainhuset det började ju i USA och ja, det som det bygger mycket på är det här med det som kallas den arbetsinriktade dagen. Det finns olika enheter och det handlar om att huset ska fungera. Det finns kök så man kan kaka där, och så finns det en kontorsgrupp och så finns det en grupp som sköter reparationsarbeten och praktiska arbetsuppgifter.

Är du med i någon av dom här grupperna eller aktiviteterna?

Ja, jag har inte varit där så mycket faktiskt. Det har varit en del av mitt problem där jag har någon tröskel att komma över som har gjort det svårt för mig att delta i den sortens aktiviteter. Men så finns det en del kurser, så jag är med i en datakurs där och så har jag själv tagit initiativ till en teatergrupp. Och tidigare har jag gått igenom en psykologkurs och livsåskådning.

Paus.

Men det jag har sökt i första hand är alltså det här med den mänskliga kontakten. Vi kanske kommer in på det när vi ska prata om livskvalité.

Har du något du vill lägga till om bakgrunden?

Nej, inte om det inte är något som du speciellt så där som du tänker.

Nej.

Hur fick du kännedom om Fältstationen?

Dels så fick jag det här papperet i brevlådan. Det som sedan knuffade mig hit var en bekant som kände till Fältstationen.

Var det någon som varit här?

Nej, det var en som jobba inom det sociala. Det är lättare på något sätt att just det här om man får den personliga rekommendationen.

Tror du att det är många som drar sig för att komma hit som egentligen vill?

Ja, om jag utgår från hur jag själv fungerar och känner för sådana saker så tror jag att det kan va så, det kan vara ett väldigt steg att ta sig in i ett nytt sammanhang. Det kände jag även till mansforum, men då var jag så pass motiverad.

Vad hade du för slags förväntningar eller förhoppningar när du kom hit?

Jag tyckte det kändes bra alltså, det här som stod i bladet att det fanns möjlighet till enskilda samtal. Jag tror det var en viktig bit i det här att söka mig hit och känna att den möjligheten fanns. Och sen vet jag inte om jag hade så mycket förväntningar för övrigt, utan mitt behov var att komma ut i ett sammanhang där det är möjligt vara utifrån där jag befinner mig och kan prata om det och så.

Det är intressant det du säger nu, det här med att kunna hitta ett forum där man kan få göra det.

Ja, och då underlättar det om man ser att det står där om den här möjligheten till enskilda samtal. Att våga tro på att den möjligheten finns fast det är en öppet hus

verksamhet. Det ligger inte riktigt lika nära tycker jag. Det kan ju uppstå om det är bra förhållanden.

Tycker du att det ligger en paradox i det att det är en öppet hus verksamhet samtidigt som det finns möjlighet till enskilda samtal?

Nej, jag tycker att det verkar vara en bra variant alltså. Just att dom här enskilda samtalen, dom hjälpte mig att hitta in här på något sätt. Att få den sortens kontakt med någon här gav någon slags trygghet. För att annars komma in i ett nytt sammanhang så här och landa, det är jobbigt.

Hur ofta besöker du Fältstationen?

Ja, det där varierar ju och nu är jag ju här lite mer sällan än vad jag var förut. Ett tag, som i början hade jag som mål, nästan som en ambition att komma hit varje dag en stund.

Var det ett mål du satte upp för dig själv?

Ja, inte nödvändigtvis en gång om dagen men ungefär att va, i alla fall ganska tätt. Just nu är väl min tanke att bara se till att jag håller kontakten kvar.

Att det blir färre ibland vad beror det på?

Vadå, att det har blivit färre nu menar du?

Ja.

Det hör nog ihop med att det uppstod någon slags konflikt här för en månad sen. Där min förhållning till Fältstationen förändrades lite och det uppstod någon slags osäkerhet hos mig. Vad har jag för slags plats här? Och hur får jag vara här? Vad är det som gäller på något sätt. Det var en massa känslor som rördes upp där och det blev någon slags besvikelse. Det uppstod någon slags motstånd. Men jag vill inte släppa det här, det får ta sin tid det här.

Har din livskvalité förändrats på något sätt i och med kontakten med Fältstationen?

Ja, det tycker jag. Det var en väldigt viktig punkt för mig när jag väl tog mig hit.

På vilket sätt, kan du berätta mer?

Jo, bland annat tror jag det var att det kom en ökad känsla av frihet och oberoende, alltså jag blev inte lika beroende av Fountainhuset, då fanns det här som ett alternativ. Och det var något som gjorde att det lättade i mig och som har gjort att jag kunnat ta till mig Fountainhuset igen på ett nytt sätt. Det har varit som att Fältstationen och Fountainhuset har kompletterat varandra. När det gäller Fältstationen så har jag känt från början att det varit en trygghet att komma hit och bara slå sig ner vid köksbordet och ta en kopp kaffe och prata och umgås och så, det har passat mig rätt bra.

Har du någon nytta av Fältstationen i din rehabilitering?

Den har inte varit så preciserad min rehabilitering, utan det har varit det här med att fortsätta på Fountainhuset. Och på det sättet passar Fältstationen väldigt bra in, tycker jag.

Vad är livskvalité för dig?

Jo, men jag tycker att egentligen så tror jag att det framgår en del av vad jag sa på dom tidigare frågorna. Grunden som jag ser det måste vara det här med den mänskliga kontakten. Bra relationer och så och ja, ett bra tillfredsställande socialt sammanhang.

En bra relation hur ser den ut?

Ömsesidighet, jämbördighet, frihet, trygghet, jag det skulle gå och säga mycket om det. Att man har utrymme och frihet att utvecklas och uttrycka sig, och just det här med uttryck har jag funderat en hel del ikring och det är bland annat ur det som teatergruppen på Fountainhuset kom. Det här behovet att uttrycka sig är också ett grundläggande behov. Men just det där att hitta sina uttrycksformer tror jag också är viktigt för känslan av livskvalité. Och om man har det där i grunden föreställer jag mig att väldigt mycket av det här konkreta löser sig alltså. Det är viktigt det här med tror jag att man har ekonomisk trygghet, ett bra boende och såna saker. Men jag föreställer mig om man lever i någon slags känslomässig trygghet på något sätt så tror jag man har väldigt stora möjligheter att klara av dom sakerna. Jag tycker när jag ser tillbaks på mitt liv så är det ju något viktigt som har saknats. Just det här med trygga och bra relationer och sen tryggheten i relationen. Det där är ju någonting som har hindrat mig genom mitt liv hittills, att det är svårigheter i det här med att bygga upp trygga relationer. Jag känner det starkt att det är så mycket som ligger där för att kunna få ett bra liv.

Har du tidigare haft kontakt med socialkontoret?

Jo, jag hade en, i några månader tror jag, en återkommande samtalskontakt där, som satt i den som jag tror kallas vuxengruppen. Den är den kontakt jag haft för att diskutera min situation och se vilka vägar som finns.

Vilken är skillnaden mellan att ha kontakt med Fältstationen och socialkontoret?

Jo, jag tycker att det är en ganska stor skillnad. Just det här att man bara kan droppa in. Det behöver inte vara så formellt och avtalat och så va. Men att det finns den här möjligheten att få enskilda samtal. Och som det har varit har man kunnat få det på väldigt kort varsel. Men jag tror det är mycket med den här känslan av att det inte behöver vara så formellt. Där på socialen blir det ändå en känsla av att man kommer till en institution eller myndighet eller så. Den känslan tycker jag har väldigt lite här.

Om du inte hade Fältstationen vad skulle det betyda för dig?

Lång tystnad.

Ja, som det var tidigare så kändes det som att Fältstationen fyllde någon slags viktigt behov, fyllde någon slags tomrum. Jag tror det är sedan jag kom till Fältstationen jag har fått en starkare känsla av att mina dagar är fyllda. Att det alltid finns möjlighet att göra någonting, det fanns det väl tidigare också på Fountainhuset men jag kände att jag kunde inte tillbringa hur mycket tid som helst där, jag mår inte riktigt bra av det, och då var det väldigt bra med Fältstationen som komplement. Mina dagar och veckor blir fyllda, det finns det här med vardag och helg va. Att det inte bara flyter ihop.

Vad är det tror du som gör att man kan hjälpa människor som befinner sig i en socialt utsatt situation?

Jag tror jag återkommer till det här med relationer, att det är så mycket som handlar om den mänskliga kontakten. Om man kan upprätta den så öppnas det så mycket möjligheter och man kan anpassa efter vars och ens behov mycket mer. Man behöver inte styras in i en mall utan då kan den enskilde individen så att säga, tror jag, få mer kraft och initiativförmåga att lösa det på sitt eget sätt. Men sen hur man åstadkommer den där mänskliga kontakten? Det finns väl inga patentmetoder för det, men jag tycker att det är något som har känts bra här, att det finns någon känsla av trygghet däri köket, att sätta sig ner, där tror jag det är viktigt med det här komplementet att det finns möjlighet till enskilda samtal. Att det hjälper till att bygga upp den här tryggheten. Och sen tar det väl tid det här att bygga upp den där kontakten. Jag har upplevt det så i köket som att det har uppstått sådana här tillfällen när det känns väldigt bra i kontakten med de

människor som funnits där. Och sen är det nog viktigt det här med kontinuiteten att det blir det här, att det blir ganska ofta som man träffas så att det får växa fram naturligt, den här kontakten. Men jag tycker att jag har upplevt det där vid en del tillfällen som när det stämmer i kontakten med en annan människa eller med några människor, så händer det någonting inombords. När energin plötsligt börjar flöda på något sätt va, man blir uppfylld av något i nuet tror jag. Och då har man mer tillgång till sig själv och sina egna resurser. I det där tror jag det finns så mycket möjligheter. Och jag vet att det var någon gång som jag kom hit och det kändes lite, ja jag kände mig lite tung och deppig så där va, men så var det ett par som satt i köket, men jag tog inte upp så mycket av det här tunga, men det uppstod en kontakt på ett annat plan och jag kände alltså, det gav mig en vändning den där dagen, att när jag gick härifrån så hade jag med mig någon energi och det gick mycket lättare då va. Det vände då alltså. Det där har jag känt flera gånger. Det kan behövas så lite bara den där kontakten är verklig, så kan det vända.

Verklig?

Verklig kontakt. Det där när man kommer liksom när varann bortom roller och masker och allt som ligger i vägen. Och det är väl det när jag tänker på hur det är här, som jag kände då från början att det fanns en känsla av jämbördighet trots att vi har olika roller i den här situationen, personal och vi som kommer hit så fanns det ändå en känsla av den här jämbördigheten alltså, att man kan mötas bortom dom här rollerna, och inte gå in i sådana spel. Men en fråga som ställer sig efter en konflikt här är hur långt sträcker sig det här med att mötas på den jämbördiga nivån och när kommer det in det här att man tvingas in i någon roll.

Tystnad.

För det är ju något som jag tycker har varit väldigt kämpigt i den här situationen jag är, att liksom inte hamna i någon sorts roll som psykfall eller socialfall, utslagen eller någonting sådant, utan att kunna upprätthålla mitt människovärde.

Din egen identitet?

Ja, just det, för det var något som kom över mig här för några dagar sedan som en känsla av att jag var på väg att gå över en tröskel in i det här med en identitet som hamnat utanför att det skulle vara jag och mitt liv och jag blev rädd.

Har du något du vill lägga till?

Massor. (Skratt).

BILAGA 4

Intervjuguide

Bakgrund/Social situation

- familj
- arbete
- nätverk

Hur fick du kännedom om Fältstationen?

Hur ofta besöker du Fältstationen?

Har din livskvalité förändrats på något sätt i och med kontakten med Fältstationen?

Om ja, på vilket sätt?

Vad är livskvalité för dig?

Har du tidigare haft kontakt med socialkontoret?

Om ja, vilken är skillnaden mellan att ha kontakt med Fältstationen jämfört med socialkontoret?

Om du inte hade Fältstationen att gå till, vad skulle det betyda för dig?

Vad är det tror du, som gör att man kan hjälpa människor som befinner sig i en socialt utsatt situation?